

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedra**

Artiom Reznik,
V kurso, Taikomosios jurisprudencijos
studijų šakos studento

Magistro darbas

**Lietuvos Valstybės Taryba kaip steigiamosios ir įsteigtosios valdžios institucija
State Council of Lithuania as the Founding and Established Government Institution**

Vadovas: Prof. dr. (hp) Jevgenij Machovenko

Recenzentė: Lekt. dr. Lina Griškevič

Vilnius
2023

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame magistro darbe yra analizuojama 1918-1920 m. Lietuva, jos valstybingumas aktualiame laikotarpiu ir tuo metu suformuota Lietuvos Valstybės Taryba bei jos nuveikti darbai. Aptariamas 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės akto pasirašymas, palyginami 1918 m. lapkričio 2 d. ir 1919 m. balandžio 4 d. Lietuvos Laikinosios Konstitucijos Pamatiniai Dėsniai ir šiuo pagrindu įvertinamas Lietuvos Valstybės Tarybos steigiamasis bei parlamentinis darbas, įstatymų leidybos aspektai.

Pagrindiniai žodžiai: Lietuvos Valstybės Taryba, steigiamoji valdžios institucija, įsteigtoji valdžios institucija, parlamentas, Konstitucija, Lietuvos nepriklausomybė.

This master's thesis analyzes the years 1918-1920. Lithuania, its statehood in the current period and the Council of Lithuania formed at that time and the work it has done. Discussed the signing of the Act of Independence of Lithuania on 16 February 1918, compared to 1918 November 2 and in 1919 April 4 The Foundation Laws of the Temporary Constitution of Lithuania and on this basis the founding and parliamentary work of the Council of Lithuania, aspects of legislation are evaluated.

Key words: Council of Lithuania, constituent authority, established authority, parliament, Constitution, independence of Lithuania.

TURINYS

IŽANGA	2
1. Steigiamoji ir įsteigtoji valdžia: samprata, funkcijos bei skirtumai	4
2. 1918-1920 m. nepriklausomos Lietuvos valstybingumo vertinimas pagal klasikinius valstybės elementus	7
2.1. Klasikinių valstybės elementų analizė	7
2.1.1. Tautos elementas	7
2.1.2. Teritorijos elementas	10
2.1.3. Valdžios elementas	13
2.2. 1918-1920 m. nepriklausomos Lietuvos atitikimas klasikinius valstybės elementus	16
3. Lietuvos Valstybės Tarybos reikšmė ir jos veiklos analizė	19
3.1. Lietuvos Valstybės Tarybos steigiamoji veikla Lietuvai atkūrus nepriklausomybę	20
3.2. Lietuvos Valstybės Tarybos, kaip įsteigtosios valdžios, parlamentinė veikla	25
3.3. Lietuvos Valstybės Tarybos veiklos dvilypumo problematika	30
IŠVADOS	33
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	36
SANTRAUKA	41
SUMMARY	42

ĮŽANGA

Nagrinėjamos temos aktualumas. Žmonių poreikis vienyti į valstybes jau nuo seno yra aksioma, tačiau tai įmanoma tik esant valdžiai. Apskritai, valstybei įkurti yra būtina, kad ji atitiktų visumą trijų pagrindinių valstybės elementų – tautos, teritorijos ir valdžios. Vertinant Lietuvos istorinę praeitį akivaizdu, kad tam tikrais laikotarpiais jos valstybingumo klausimas buvo itin problemiškas. Vienas iš tokių laikotarpių – Lietuva po Pirmojo pasaulinio karo. Neįprastai svarbu buvo kelti Lietuvos klausimą tarptautiniu lygmeniu, padaryti tam tikrus žingsnius nepriklausomybės link. Būtent jos siekė 1918-1920 m. veikusi Lietuvos Valstybės Taryba, kuri padėjo pamatus nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimui. Analizuoti Lietuvos 1918-1920 m. susiformavusios Lietuvos Valstybės Tarybos veiklą, jos darbus, yra aktualu, kadangi jie turi įtakos susiformavusiai šiuolaikinei teisinei sistemai. Dėl šios priežasties nebus klaidinga teigti, jog Lietuvos Valstybės Tarybos veiklos ir nuveiktų darbų rezultatai padėjo Lietuvos istorijos teisinius pamatus, kuriuos puoselėti yra ypač svarbu, kadangi jie išlaiko svarbą šių dienų valstybės valdymui.

Darbo tikslas. Ištirti Lietuvos Valstybės Tarybos, kaip steigiamosios ir įsteigtosios valdžios, veiklą, siekiant pagrįsti **hipotezę**: Lietuvos Valstybės Tarybai nuo pat pradžios būdingas dvilypumas: ji yra ir steigiamoji ir įsteigtoji valdžia.

Darbo uždaviniai. Atsižvelgiant į išsikeltą darbo tikslą, darbui keliami tokie uždaviniai:

1. Apibrėžti steigiamosios bei įsteigtosios valdžios sampratas, funkcijas ir šiuo pagrindu nustatyti jų skirtumus.
2. Remiantis M. Romeriu aprašyti klasikinius tris valstybės elementus, nustatant jų turinį ir šiuo pagrindu įvertinti, ar 1918-1920 m. Lietuva atitiko jų visumą ir buvo laikytina valstybe.
3. Nustatyti Lietuvos Valstybės Tarybos reikšmę, analizuojant jos veiklą kaip steigiamosios ir kaip įsteigtosios valdžios. Įvertinus probleminius aspektus, kurie kilo vienu ir kitu atveju, atskleisti Lietuvos Valstybės Tarybos veiklos dvilypumą.

Objektas. Magistro darbe analizuojama Lietuvos valstybės taryba kaip steigiamoji ir įsteigtoji valdžia 1918-1920 m. Lietuvoje.

Tyrimo metodai:

- **Sisteminis** – naudojamas teisės aktų, specialios literatūros, ieškoma sisteminių ryšių bei skirtumų tarp pagrindinių darbo kategorijų steigiamosios ir įsteigtosios valdžios analizei atlikti;
- **Istorinis** – naudojamas siekiant atskleisti Lietuvos Valstybės Tarybos raidą;

- **Lingvistinis** – aiškinamos pagrindinės sąvokos ir terminai, siekiant atskleisti steigiamosios ir įsteigtosios valdžios mechanizmą ir kitas svarbias šiai temai kategorijų sampratų esmę;
- **Teleologinis** – Atskleidžiami Lietuvos Valstybės Tarybos tikslai ir naudotos priemonės Tarybos apibrėžtiems tikslams pasiekti;
- **Mokslinės analizės** – atskleidžiamos pagrindinės teisės mokslininkų bei istorijos mokslininkų pozicijos aktualiais šiai temai klausimais.

Darbo originalumas. Darbas originalus tuo, kad jame analizuojamos viename darbe surinktos galutinės išvalgos, padarytos kituose parašytuose šia tema moksliniuose darbuose, dėl Lietuvos Valstybės Tarybos valdžios dvilypumo. Ši tema ankstesniuose autorių darbuose Lietuvoje buvo nagrinėta atskirais aspektais, bei atskiromis kategorijomis: Mindaugas Maksimaitis savo darbuose atliko pirmąjį mėginimą išsamiai ir visapusiškai apibūdinti nevienodai visuomenės vertintą Lietuvos Valstybės Tarybą. Darius Butvilavičius savo straipsniuose apibūdino steigiamosios ir įsteigtosios valdžių konstitucinę skirtį. Vaidotas Vaičaitis analizavo ir laikė Lietuvos Valstybės Taryba kvazi-parlamentu. Jevgenij Machovenko laikė Lietuvos Valstybės Tarybą paraparlamentu. Taigi, kaip ir buvo minėta, šiame moksliniame darbe autoriaus bus išanalizuotos visos valdžios dvilypumo problematikos sudedamosios ir pagrįsta galutinė hipotezė.

Svarbiausi naudojami šaltiniai: Rengiant šį darbą daugiausiai buvo analizuojami aktualūs teisės norminiai aktai, tokie kaip 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės aktas, 1918 m. lapkričio 2 d. ir 1919 m. balandžio 4 d. Lietuvos Laikinosios Konstitucijos Pamatiniai Dėsniai. Buvo naudojami įvairaus pobūdžio moksliniai straipsniai, tiesiogiai susiję su Lietuvos Valstybės Taryba, kurių pagrindiniai – J. Machovenko moksliniai straipsniai ir V. Vaičaičio monografija „Lietuvos konstitucionalizmo istorija“. Būtent iš minėtų šaltinių buvo surinktos esminės išvalgos, kurių pagrindu autorius vertino Lietuvos Valstybės Tarybos padėtį.

1. Steigiamoji ir įsteigtoji valdžia: samprata, funkcijos bei skirtumai

Šiuolaikiniame pasaulyje egzistuoja daug įvairių valstybių, kurias atitinkamai sudaro skirtingos visuomenės – žmonių kultūrinių, ekonominių, politinių ir kitų asociacinių ryšių vienovės, kompleksinių socialinių santykių visumos (Visuotinė lietuvių enciklopedija, 2023). Žmonių poreikis vienytis yra įgimtas, kadangi, kaip teigė vienas įtakingiausių mąstytojų Vakarų filosofijos istorijoje Aristotelis, „žmogus iš prigimties yra pilietiškas gyvūnas“ (Aristotelis, 1997, p. 10). Žmogui būnant vienam, jo gyvenimui iškyla daug grėsmių, nuo kurių jis ne visada yra pajėgus savarankiškai apsisaugoti ir dėl to iškyla rizika, jog jo siejami tikslai nebus pasiekti. Kartu žmonės yra žymiai galingesni ir dėl to jie vienijasi į skirtingas bendrijas, kurių baigtinė „yra valstybė, jau pasiekusi, jei galima taip pasakyti, visiško pakankamumo sau lygį, susidariusi gyvenimo, o gyvuojanti gero gyvenimo labui“ (Aristotelis, 1997, p. 11).

Atsižvelgiant į tai, kad kiekvieno žmogaus interesai ir poreikiai skiriasi, sunku įsivaizduoti, ar žmonės galėtų susivienyti „tyliu susitarimu“ ir visi kartu, būdami lygūs, kurti savo valstybę ir susigyventi. Šiame kontekste pažymėtina, jog vienas iš teisinės valstybės šalininkų, teisės istorijos ir viešosios teisės srityje pasižymėjęs prancūzų teisininkas Adhemaras Esmeinas pavadino valstybę teisine tautos personifikacija (Esmein, 1932, p. 2). Vertinant nurodytą teiginį, pažymėtinas apibūdinimas „teisinė“, kuris traktuotinas kaip organizuotumas, tam tikros tvarkos buvimas. Tad galima teigti, jog instrumentu valstybei įkurti ir žmonėms kartu susigyventi laikytina valdžia.

„Valdžios“ sąvoka yra viena iš pamatinių valstybės kategorijų. Valdžios nebuvimas neišvengiamai veda visuomenę prie anarchijos, tad be jos negali egzistuoti valstybė. Nors valstybės kategorija yra apibrėžiama labai įvairiai, politologė Jūratė Novagrockienė savo knygoje „Politikos mokslo pagrindai“ labai aiškiai sukonstravo valstybės apibūdinimą. Anot J. Novagrockienės, „Valstybė – tai politinė visuomenės organizacija, suprantama <...> kaip visų politiškai organizuotų piliečių, gyvenančių tam tikroje apibrėžtoje teritorijoje, bendrija“. Taip pat, autorė pabrėžia valdymo arba vyriausybės institutų visumą (Novagrockienė, 2001, p. 82). Vertinant pateiktą apibrėžimą, pastebima, jog jame jau yra išvardijami trys reikšmingi elementai, kurių pagrindu egzistuoja kiekviena valstybė: tauta, teritorija ir valdžia.

Nustaćius valstybės sampratą bei valdžios, kuriant valstybę, reikšmę, kyla poreikis išsiginčinti valdžios turinį. Profesorius Mykolas Romeris išskiria tris principus, sudarančius klasikinę demokratinę valdžios konstrukciją: 1. steigiamosios ir įsteigtosios valdžios klasifikacija, 2. rašytoji konstitucija, 3. įsteigtosios valdžios funkcinis

suskirstymas (Romeris, 1939, p. 175). Vertinant pateiktas sudedamąsias valdžios dalis, darytina išvalga, jog trečiasis elementas įkūniją ne ką kitą kaip valdžios padalijimo principą. Antroji sudedamoji valdžios dalis, išskirta M. Romerio, – rašytoji konstitucija, – kaip pagrindinis valstybės įstatymas, priimama įgyvendinant steigiamąją valdžią. Profesorius pažymi, jog „Rašytoji konstitucija skirianti įsteigtą valdžią nuo steigiamosios, skirianti ir drauge jas surišanti“ (Romeris, 1939, p. 178).

Rusų autorius, tyrinėjęs konstitucinę teisę, K. Lihachiovas, rašė, jog už konstitucijos priėmimo funkcijos įgyvendinimą yra atsakinga būtent steigiamoji valdžia, kadangi nėra suformuotų aukštesnių valstybinės valdžios organų. Pažymėtina ir tai, kad, anot autoriaus, steigiamoji valdžia yra nuolatinio pobūdžio, tad jos veikla vykdoma nenutraukiamai. Ji gali pasireikšti tiek kaip tam tikrų pokyčių, kurių būtinybę diktuoja visuomeninių santykių realijos, iniciatorė, kildama iš prieš tai buvusios konstitucinės santvarkos, tiek ir įvykus esminiams pokyčiams, kuomet dėl revoliucijos, valstybinio perversmo arba kitų radikalių pokyčių visuomenėje seną konstitucinę santvarką pakeičia nauja (Лихачев, 2012, p. 49). Šiame kontekste atkreiptinas dėmesys į tai, kad M. Romerio yra nurodoma, jog „Steigiamajai valdžiai nustatius valstybės santvarką ir funkcinę valdžios organizaciją ir užfiksavus tatau konstitucijos akte – jos vietą užimanti ši konstitucija <...>“ (Romeris, 1939, p. 178). Lyginant minėtų autorių steigiamosios valdžios apibūdinimus, pastebėtina, jog vertindami steigiamosios valdžios pobūdį jie nurodo priešingas savybes: vienas autorius teigia, jog steigiamoji valdžia yra nuolatinio pobūdžio, kitas – jog ji veikia iki kol nebus priimta konstitucija ir „užleidusi vietą“ pastarajai, steigiamoji valdžia „pasišalina“. Tačiau įsigilinus į autorių vertinimus, išvelgiama, jog iš esmės jie papildė vienas kitą. Tai pagrindžia ir kitas M. Romerio teiginys, jog „dinamiškoji suvereninė steigiamoji galia nebeveikianti, bet suverenumo veiksnys negalįs pranykti <...> ir jisai esąs įsikūnijęs konstitucijoje <...>“ (Romeris, 1939, p. 178). Manytina, kad rusų autorius būtent dėl šios priežasties pabrėžė nuolatinį steigiamosios valdžios pobūdį – ją įkūnija paskesnė konstitucija. Šiuo pagrindu darytina išvada, kad pagal hierarchiją ji yra viršesnė už visus konstitucinius valstybinės valdžios organus – nuo steigiamosios valdžios prasideda valstybė.

Atsižvelgiant į tai, kad steigiamoji valdžia apibūdinama kaip nustatanti pačią valstybę ir jos konstituciją, steigiamoji galia laikytina suverenija. Remiantis elektroniniu žodynu, žodis „suverenus“ traktuojamas kaip „visiškai nepriklausomas“ (Žodynas.lt, 2023). Apie valdžios suverenumą rašė prigimtinės teisės teoretikas Žanas Bodenas, kuris teigė, kad suvereni valdžia turi keturis bruožus: 1. valdžia yra tvirta ir pastovi; 2. suvereni valdžia viršesnė už įstatymus; 3. valdžia yra neribota; 4. valdžia yra nedaloma. Anot Ž. Bodeno,

suvereni valdžia priklauso tautos visumai, kuri gali perleisti ją vienam piliečiui be jokių sąlygų, lygiai kaip savininkas gali duoti dovaną be sąlygų (Butvilavičius, 2009, p. 82). M. Romeris papildomai akcentuoja, kad suvereninėje steigiamojoje galioje, išskyrus steigiamąją, yra taip pat ir ardomoji galia, kuri turi galimybę steigti, reformuoti ir ardyti (Romeris, 1939, p. 176). Pastarasis teiginys tik įrodo steigiamosios valdžios neribotumą.

Kuomet steigiamosios valdžios darbas yra atliktas ir valstybė yra įkurta bei priimta konstitucija, pradedamas įsteigtosios valdžios darbas, ir pati valdžia jau nebelaikoma suverenia, kadangi privalo veikti taip, kaip įtvirtinta konstitucijoje steigiamosios valdžios: „<...> įsteigtosios atžvilgiu veikia ne <...> „savivarža“ <...>, bet kaip tik teisinis įsakytinis sudraudimas, besireiškiantis imperatyviniu įsteigimo aktu“ (Romeris, 1939, p. 176).

Pagal A. Esmeino suvokimą, įsteigtoji valdžia atstovauja visuomenę ir yra tiesioginis jos balsas, todėl pačios valdžios įsteigimo svarba yra grandiozinė, siekiant suvienyti žmonių bendruomenes, jų valią bei interesus bendriems tautos tikslams link (Esmein, 1932, p. 2). Atsižvelgiant į tai, įsteigtoji valdžia nustatytuose teisės rėmuose veikia kaip Tautos „patarnautoja“, kuomet tauta tampa vieninteliu suverenu, o valstybės valdžia – Tautos jai suteiktus įgaliojimus vykdančia institucija (Butvilavičius, 2009, p. 82). Nurodyta išvalga atspindi ir M. Romerio pateiktą apibrėžimą, kuriame jis pavadina įsteigtąją valdžią nuolatine veiklia valstybės valdžia ir paaiškina, jog „tai nuolatiniai valdžios organai, išdėstyti kompetencijos kategorijomis ir hierarchiškai sistematizuoti su savo pagrindiniais konstituciniais organais sistemos viršūnėje. Ji yra ir tegali veikti tiktai konstitucijos ribose, ji yra apibrėžta konstitucijos nuostatais, kurių ji peržengti negali“ (Romeris, 1939, p. 176). Vertinant pateiktus įsteigtosios valdžios apibūdinimus, juos apibendrinus, galima teigti, jog įsteigtosios valdžios atitikmuo yra vykdomoji valdžia, kuri įgyvendinama per skirtingas valstybines institucijas. Veikdama rėmuose, nustatytuose konstitucijoje, minėtoji valdžia realizuoja Tautos valią ir užtikrina įkurtos valstybės gyvavimą.

Taigi, apibendrinant darytina išvada, kad pagrindinis skirtumas tarp steigiamosios ir įsteigtosios valdžios yra turimos valdžios apimtis ir pobūdis – steigiamoji valdžia yra neribotos apimties, neturinti už save viršesnės galios, kuri sudeda valstybės pamatus, priimdama konstituciją; tuo tarpu pastarąja yra grindžiama įsteigtosios valdžios veikla, tad konstitucija atlieka tarpininko vaidmenį tarp narinėjamų dviejų valdžių.

2. 1918-1920 m. nepriklausomos Lietuvos valstybingumo vertinimas pagal klasikinius valstybės elementus

2.1. Klasikinių valstybės elementų analizė

Dabartinės Europos valstybių sienos galutinai nusistovėjo po Antrojo pasaulinio karo – tuomet buvo griauamos buvusios imperijos, kūrėsi naujos valstybės, kurios turėjo atkurti arba iš naujo pasirinkti naujos valstybės valdymo formą, galutinai nusistovėjo demokratiniai politiniai režimai. Šie politiniai procesai vyko Europoje bei Lietuvoje ir po Pirmojo pasaulinio karo, todėl Lietuva, kaip besiformuojanti teisinė valstybė, turėjo imtis savarankiškų operatyvių sprendimų būsimoje šalies politinio valdymo lygyje. Visgi, dėl tuometinių neramumų Europoje, skirtingai nuo dabarties, tokia politinė veikla buvo ženkliai apsunkinta. Tam, kad Lietuva galėtų legitiminiu būdu atkurti savo valstybingumą, buvo privaloma atsižvelgti į pamatines sąlygas valstybei įkurti. Tokias sąlygas iš esmės įkūnija klasikiniai valstybės elementai, kuriu pradaininku yra laikomas XIX a. austrų teisės filosofas Georgas Jelinekas, pirmasis apibūdinęs elementus kurie, pasako jo, galėtų atskleisti valstybės esmę. G. Jelinekas išskiria: 1) tautą („*state population*“); 2) teritorija („*defined teritory*“); 3) valdžia „*state goverment*“ (Еллинек, 1900, p. 250-258).

Autoriaus nuomone, reikalinga skirti ypatingą dėmesį klasikinių valstybės elementų analizei, taip pat jų vertinimui bei pagrindiniam klausimui, ar 1918-1920 m. Lietuva atitiko šiuos elementus. Atkreiptinas dėmesys, kad pritrūkus bent vienam iš elementų, nėra įmanomas valstybės egzistavimas iš esmės. Pastebėtina, kad klasikinius valstybės elementus iš skirtingų požiūrių kampų analizavo ir kiti autoriai, kurie taip pat bus paminėti, tačiau atsižvelgiant į tai, kad klasikiniai valstybės elementai bus analizuojami 1918-1920 m. Lietuvos valstybingumo kontekste, ypatingas dėmesys bus skiriamas profesoriaus Mykolo Romerio atskirai analizuojamų valstybės elementų analizės laukui. Siekiant kuo tiksliau nustatyti valstybės sąvoką pagal M. Romerį, reikia pažinti pačios valstybės elementus – aukščiau minėtus G. Jelineko tris klasikinius tautos, teritorijos bei valdžios elementus. Būtent jie sudaro valstybės sąvokos esmę, o teigti egzistuojant pačiai valstybei galima tik esant visų trijų elementų visumai, todėl yra privalomas atskiras aptarimas kiekvieno valstybės elemento.

2.1.1. Tautos elementas

Taip pat, kaip ir kiti autoriai, minimi šiame darbe, autorius norėtų pradėti klasikinių valstybės elementų analizę nuo elemento, kuris laikytinas valstybės pamatu – nuo Tautos. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad pati tautos sąvoka valstybės elementų kontekste yra

apibrėžiama gana nevienareikšmiškai ir kompleksiskai. Profesorius M. Romerio manymu, prieš bandant sukonstruoti pačią valstybės sąvoką, būtina išgryninti kiekvieną valstybės elementą. Savo veikalą „Valstybė ir jos konstitucinė teisė“ pirmame tome, pavadintame „Valstybė“, profesoriaus pakankamai plačiai skiriama dėmesio svarstymams bei pamąstymams, kas yra laikoma tauta ir koks terminas tinkamiausias šiam valstybės elementui. Anot M. Romerio, terminas „tauta“ yra nepakankamai korektiškas dėl tos priežasties, kad atsiranda viešpataujantis savininko pobūdis valstybės atžvilgiu, kas yra nesuderinamos viena kitai prieštaraujančios sąvokos. (Romeris, 1995, p. 1). Veikalą „Valstybė ir jos konstitucinė teisė“ pirmame tome – „Suverenitetas“ M. Romeris aprašo tautą kaip krašto žmonių upę, o tęstinė tauta, anot profesoriaus, yra „abstrahuojama nuo individų, nuvaloma nuo konkrečios asmenybės ir sudaro tikrąjį sociališkai-gamtinį reiškinį“ (Romeris, 1939, p. 164). Visgi pereinant prie konkretaus apibrėžimo, anot profesoriaus terminai: „visuomenė“; „liaudis“; „gyventojai“; bei „žmonės“; taip pat nėra tinkami, todėl M. Romeris išveda tinkamiausią dvigubą terminą: tauta – „*natio*“ ir tauta – „*populus*“. Pirmai sąvokai yra skiriama daugiau dėmesio, kadangi ji apibrėžia tautinį socialinį junginį ir turi didelę svarbą valstybei, antra sąvoka labiau įvardija kaip valstybės elementą. Tuo atveju, jeigu tauta – „*populus*“ kaip tęstinis kiekybinis žmonių daugėtas neturi sąsajos su apibrėžtas ypatingomis žymomis arba konkrečiu skaičiumi, šis daugėtas laikomas žmonija, kuri neturi jokių sąlyčio taškų su tautos elementu, atsižvelgus į tai, profesorius suformuoja tokią išvadą, kad „tai yra tokia kiekybinė žmonių – individų daugybė, kuri nėra aprėžta nė tam tikru individų skaičiumi nė kuriomis nors kokybinėmis tų žmonių žymėmis, ypač gi socialinėmis jų kvalifikacijomis“ (Romeris, 1995, p. 8). Remiantis pateikta išvalga, pastebėtina, jog tauta kaip valstybės elementas pagal M. Romerį įgyja savo reikšmę tik tuomet, kai yra vertinama kaip tauta „*natio*“, kadangi apibūdina konkrečią kategoriją kokybine prasme.

Tolesniuose samprotavimuose profesorius pažymi, kad „Vienintelė kokybinė tautos esmės žymė – jos ryšis su tam tikra teritorija“ kadangi visa žmonija negali būti valstybės elementu, nes būtų laikoma bendraja prasme pasauline Žemės Rutulio Valstybe, privaloma žmoniją aprėžti taip, kad nebūtų sudaryta žmonių visumos, o būtų tik tęstinė žmonių individų daugybė. Tam, kad tai įgyvendinti, reikalinga tam tikroji teritorija ir svarbiausia tų žmonių tam tikrasis ryšys su tam tikru žemės plotu, sudarančiu tam tikros valstybės teritoriją. Rezultate ir yra gaunama tautos „*populus*“ – kaip būtent visokie vietos žmonės arba tam tikros teritorijos tęstinė žmonių individų daugybė (Romeris, 1995, p. 9). Žinoma, svarbi yra ne tik teritorija bet ir su šia teritorija siejamas ryšys, nes iš jo atsiranda žmogaus pavaldumas. Valstybine prasme laikoma, kad pirmiausia yra pripažįstama teritorinė kilmė,

kuomet gimstama teritorijoje arba pagal vieno iš tėvų teritorine kilme „*jus solis*“; ir antra – apsigyvenimas teritorijoje, gyvenant joje pakankamai ilgą laiko tarpą „*jus sanguinis*“ (Romeris, 1995, p. 10). Iš to seka kitas svarbus akcentas, kad iš esmės tęstinė tam tikros teritorijos žmonių kiekybė gali būti bet kuriame žemės plote, tačiau tauta „*populus*“ gali egzistuoti ne kažkokioje vietoje, o tiktais išskirtinai valstybėje, kas reiškia, kad konkrečiame teritorijos plote, ji yra jungiama vykdyti bendroms valstybės funkcijoms ir yra laikoma teritorine arba valstybine tauta (Romeris, 1995, p. 12). Be to, M. Romeris pabrėžia, kad „kalbėdami apie tautą, kaip valstybės elementą, mes iš tikrųjų turime galvoje ne pačius žmones, apie kuriuos buvome kalbėję, bet tikrai tų žmonių tam tikrus veiksmus, būtent tuos jų darbus, kuriais jų yra vykdoma socialinė funkcija“ (Romeris, 1995, p. 13). Kas reiškia, kad žmonėms neužtenka paprastai gyventi ir fiziškai egzistuoti, bet socialiai funkcionuoti, dirbti ir svarbiausiai siekti socialinių tikslų, tam kad valstybė būtų pilnavertė socialinių reikalų tenkinimo darbo visuma, kurią mes galime apčiuopti ir pajusti.

Kaip ir M. Romeris, dauguma autorių, samprotaudami apie tautą, akcentuoja šios sampratos „dualizmą“. Pavyzdžiui, Britų sociologas ir filosofas Antonis Davidas Stevenas Smitas įvardija tautą dvejomis prasmėmis: tauta laikoma natūraliu istoriniu vienetu ir tauta kaip istoriškai konkretus ir politinis idealas (Smith, 1994, p. 212).

Konstituciniuose teisės principuose (prancūzų ir palyginamieji) A. Esmeinas tautą nagrinėja kartu su valstybės samprata, apibrėždamas ją kaip teisinę tautos personifikaciją, kuri yra viešosios valdžios subjektas ir pagrindas. „Teisės atžvilgiu tauta susidaro tada, kai žmonių bendruomenėje yra viena galia aukštesnė už atskiras individų valias“ (Esmein, 1932, p. 1). Tauta laikoma kultūriniu psichologiniu dariniu. Pirminė etninė grupė, turinti tam tikrą vietos įpročių ir liaudies kultūros elementų laikoma pagrindiniu nacionaliniu tautos centru. „Nacionalinė tauta yra kaip kultūrinis psichologinis darinys, veikiamas daugybės veiksnių, kurių reikšmė, svarba, poveikis įvairiose vietose yra skirtingi ir priklauso nuo socialinio bendravimo sąlygų, vietos ir laiko aplinkybių“ (Ruželytė, 1997 p. 129). Taigi M. Romerio samprotavimai dėl tautos, kaip sąveikaujančios ir skirtingais gyliais ryšiais susijusios tam tikros bendruomenės, visiškai atspindi ir šiuolaikinėje konstitucinėje teisėje įvardijamą ir aiškinamą tautos sampratą. Anot H. Kelseno „Individų, iš kurių susideda valstybės gyventojai, vienovę rodo tik ta aplinkybė, kad šiems individams galioja ta pati teisinė tvarka“ (Kelsen, 2002, p. 236). Būtų kvestionuojamas H. Kelseno teiginys, kadangi palyginus su M. Romerio požiūriu, pačią teisinę tvarką nustatant pilietinę visuomenę, H. Kelseno traktatuose apibrėžiama kaip teisinės tvarkos kūrėja kuri gali būti traktuojama kaip valdžia, kurianti taisykles pažaboti šią pilietinę visuomenę.

Apibendrinant aukščiau išdėstyta, tauta su savo terminologijos dvilypumo apibūdinimais, kaip valstybės elementas, yra laikoma pagrindine valstybės sudedamąją dalimi. Būtų nekorektiška pavadinti tauta tik visumą fizinių žmonių kūnų, atsižvelgiant į jų kiekį tam tikroje teritorijoje, tačiau jų darbai, veiksmai ir siekiai, kurie sukuria ir vykdo socialinę funkciją, atitinka teisingą šios definicijos apibūdinimą, o valstybė laikytina teisiniu tautos įsikūnijimu.

2.1.2. Teritorijos elementas

Kaip ir kiekvienas žmogus turi skirtingus interesus, taip ir kiekviena valstybė yra suinteresuota skirtingais siekiais. Ir jeigu žmonių atžvilgiu pakanka susivienyti ir įkurti valstybę, įsteigiant valdžią, kuri derintų jų interesus, tai valstybių prasme tai yra įgyvendinama sunkiau, kadangi valstybė yra „galutinė“ žmonių susivienijimo forma ir net jungiantis į koalicijas visada išlieka kiekvienos valstybės atskirai siekiama nauda. Akivaizdu, kad kiekvienos valstybės ir jos valdžios, kuri sukoncentruota valdovo arba valdymo organo rankose, pagrindinis interesas yra išsaugoti ir plėsti savo šalies teritoriją, tad konfliktai tarp valstybių yra neišvengiami. Šį aspektą akcentuoja ir italų politinis veikėjas bei filosofas Nikolo Makiavelis, teigdamas, kad „valdovas privalo neturėti kitokių minčių ir rūpesčių, kaip karas <...>“ (Machiavelli, 2018, 72). Apžvelgiant visą žmonijos istoriją iki pat mūsų dienų, dažniausia karo priežastimi, be resursų, religinių bei politinių įsitikinimų ir žmonių, yra laikoma būtent teritorija, tad yra akivaizdi jos didelė svarba. Teritorijos reikšmė yra pabrėžiama ir LR Konstitucijos preambulėje, kurioje ji yra vadinama „tėvų ir protėvių žeme“ (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992 m.).

Anot visuotinės lietuvių enciklopedijos valstybės teritorija apibrėžiama kaip sausuma ir teritoriniai vandenys, apjuosti valstybės sienų, ir virš to ploto esanti oro erdvė bei po juo glūdinčios žemės gelmės. Valstybės teritorijoje galioja valstybės suverenitetas ir jurisdikcija, įgyvendinama valstybės viršenybė (aukščiausia ir išimtinė valdžia teritorijoje ir joje esantiems asmenims) (Visuotinė lietuvių enciklopedija, 2023). Vienas iš antropogeografijos mokyklos pradininkų ir geografinio determinizmo atstovų Frydrichas Racelis taikliai pabrėžė, kad „Valstybės gyvuoja tik dėl žemės ir naudojami tik tais pranašumais prieš kitas šalis, kuriuos suteikia žemė“ (Исаев, 2007, p.16). Remiantis pateikta išvalga, manytina, kad stipresnė yra toji valstybė, kuri turi didelį kiekį miško, yra apsaugota kalnais ir turi prieigą prie jūros, kadangi kiekvienas iš nurodytų aspektų suteikia papildomo pranašumo. Taip pat pabrėžtinas neatsiejamas ryšys tarp teritorijoje apsigyvenusių žmonių ir pačio apibrėžto žemės ploto, kadangi tik "sąveikaujant" žmonėms

su žeme, t. y. tinkamai pritaikant nurodytus objektus, jie įgyja pranašumo prasmę bei sudaromos sąlygos turimos žemės pagalba tenkinti joje gyvenančių žmonių poreikius bei tokiu būdu gyvuoti pačiai valstybei.

Teritorijos kaip valstybės elemento, pagrindė glūdi materialus apibrėžtas žemės plotas bei jo ypatybės, pavyzdžiui žemės paviršiaus struktūra – kalnai, vandenys, žemės viršutinio sluoksnio derlingumas, žemės gelmės, geografinė padėtis, bendrojo šio ploto didumas (Romeris, 1995, p. 14).

Vertinant F. Racelio ir M. Romerio įžvalgas, manytina, kad teritorijos fizinės žemės ploto ypatybės sprendžia apie valstybės galią bei šalies žmonių kultūrą ir turtus. Tačiau pastebėtina, kad siekiant pažinti valstybės sąvoką, reikia atsižvelgti ne į nurodytas tos arba kitos žemės ypatybes, bet į tai, kad bet kuriai valstybei yra svarbus pats teritorijos buvimo faktas, todėl pagal M. Romerį, teritorija laikoma konstruktyviniu valstybės elementu. Šio elemento esmė yra ne fizinis žemės plotas, kuris turi tos pačios reikšmės bet kuriai valstybei (Romeris, 1995, p. 14).

Pagal M. Romerį, „siekiant apibrėžti teritoriją reikia turėti omenyje keletą griežtų ir kategoriškų tezių: 1. Valstybei yra reikalingas tam tikras žemės plotas; 2. Tam tikrame aprėžtame žemės plote, kuriame yra įsisteigusi ir kuriame veikia viena valstybė, negali būti įkurta ir negali veikti jokia kita valstybė“ – tai reiškia, kad ten kur būta valstybės teritorija, veikia valstybės monopolija šios teritorijos atžvilgiu. Romeris, 1995, p. 14). Be šių tezių būtų neįmanoma įsivaizduoti valstybės, kadangi būtent jos sudaro valstybės gyvavimo sąlygas. Egzistuoja ir kita pozicija, apie kurią yra minima Kristinos Ivanauskaitės straipsnis. Autorė labai tiksliai nurodė, jog mokslinius darbus, kuriuose kalbama apie teritorijos elemento reikšmę valstybei, galima išskirti į dvi kategorijas. Pirmos kategorijos atstovai, anot K. Ivanauskaitės, laikosi pozicijos, jog teritorija yra valstybės sudėtinė dalis, tuo tarpu antrai kategorijai priklauso priešingos nuomonės šalininkai. Prie pirmos grupės autorė priskiria M. Romerį, A. Esmeiną ir G. Jelineką, kurių pamąstymai apie teritoriją kaip valstybės elementą jau buvo nagrinėti aukščiau, o prie antros grupės K. Ivanauskaitė nurodo L. Petražyckį, teigusį, jog valstybei teritorija nereikalinga, bei L. Duguitą, kuris teigė, kad teritorija nėra būtinas valstybės įkūrimui elementas (Ivanauskaitė, 2003, p. 289).

Anot M. Romerio „Valstybė yra iš esmės teritorinis socialinis junginys. Jos socialinę funkciją galų gale išsprendžia socialinių junginių santykiavimas jos teritorijoje“ (Romeris, 1935, p. 223). Valstybė – vientisas teritorinis socialinis junginys. Dar prieš kelis amžius prancūzų teisininkas Leonas Deguitas taikliai pasisakė, jog teritorija yra kategorija, kuri istoriškai susiformavo glaudžiai susijusi su tokiomis sąvokomis kaip „valstybė“ ir „tauta“. Plėtodamas šią koncepciją, jis išaiškino jos elementus: kolektyvumas, teritorija ir

suverenitetas. Jis taip pat pažymėjo, kad „kolektyvumas gali būti valstybė tik įsitvirtinusi tam tikroje teritorijoje“ ir kad kitaip valstybės būti negali (Дюги, 1908, p. 101).

Iš pirmo žvilgsnio, pastebėtinas prieštaravimas tarp K. Ivanauskaitės ir L. Deguito įžvalgų dėl teritorijos elemento svarbos. Tačiau prisimenant M. Romerio pateiktą tautos skirstymą į „*populus*“ ir „*natio*“, manytina, kad L. Deguitas, kalbėdamas apie teritorijos svarbą valstybei įkurti turėjo omenyje kolektyvumą būtent tautos „*populus*“ prasme, kadangi teritorijos elementas šiuo atveju tampa „pagalbinis“ tautos elementui, nors L. Deguitas pripažįsta, kad teritorija sudaro materialinę valdančiųjų galios riba (Romeris, 1995, p. 36). K. Ivanauskaitės paminėtą autoriaus mintį, jog teritorija nėra būtinas atributas, reikėtų interpretuoti būtent tautos „*natio*“ prasme, kadangi šiuo atveju pats savaime tautos elementas yra reikšmingas valstybės atributas.

Valdyti teritorinį junginį, arba kitaip tariant būti savo teritorijos savininku, žmogui iš psichologinės pusės suteikia savisaugos užtikrinimo elementą, tokie patys nusistatymai sieja ir tautą. Ir nors tautai kaip „*natio*“ teritorija nesudaro esminio elemento, kadangi ji laisvai gali persikelti į kitas vietas ir neprarasti savo tautiškumo, tačiau M. Romeris pabrėžia, kad „vis dėl to šis nacionalinis tautos ryšis su teritorija, kad ir skirtingas nuo teritorinio valstybės pobūdžio, žymiai palengvina tautai jos veikimą, valstybės atžvilgiu, ir gali šiam veikimui suteikti ypatingos formos ir krypties“ (Romeris, 1935, p. 224).

M. Romeriui taip pat buvo svarbi pati teritorijos reikšmė valstybės teritorijos socialinei funkcijai įgyvendinti, taip yra akcentuojama, kad teritorija sutvirtina ir ugdo tautoje pilietiškumą. Pirmuoju aspektu, M. Romeris valstybės teritorijos reikšmę valstybingumui išryškina kaip „žemės ploto patarnavimą socialinei valstybės funkcijai“, antruoju aspektu profesorius laiko teritorijos patarnavimą „imperiumui“, apibrėždamas kaip „imperiumui vykdyti ir didžiausiam jo griežtumui išplėsti priemonę“ (Romeris, 1995, p. 30).

Anot aukščiau minėto rusų – lenkų teisininko Levo Petražytskio, tautos „*populus*“ atžvilgiu, teritorijos funkcija laikoma „objektyvinė tautos konstrukcijos žyme“, teisininkas akcentuoja, kad socialinių junginių narių požymis yra subjektyvus. Valstybė turi didžiausią dėmesį skirti savo nepriklausomybei ir savo teritorijos vientisumo užtikrinimui ir gynimui. M. Romeris atsižvelgia į nuomonės autorių, kurie nepripažįsta teritorijos kaip valstybės elemento, tačiau nagrinėdamas jų darbus, tikrojo, pagrįsto teritorijos, kaip elemento, pripažinimo paneigimo neaptinka. L. Petražytskij apibūdina klajoklių tautas, „jos kad ir keisdamos savo buvimo vietą, kunigaikščių, chanų vadovaujamos ir valdomos, kitoms žymėms esant, turi būti įjungiamos į valstybės kategoriją“ (Петражицкий, 2000, p. 211).

Siekiant gilesnio supratimo, šiame kontekste puikiai galima pridėti ir atskleisti žydų ir romų tautų teritorinio įsitvirtinimo probleminį aspektą. Žydai, skirtingai nuo romų, po Antrojo pasaulinio karo atkūrė savo valstybingumą Izraelyje, kadangi kaip tauta „*natio*“ jų istorinė atmintis yra labai gyli, istoriškai jie išsaugojo savo tautos identitetą, puoselėjo savo kultūros šaknis, steigė savo bendruomenes. Atsižvelgiant į tai, kad žydai nuo pat pradžių turėjo savo teritoriją, jie išsaugojo save kaip tauta „*natio*“. Ženkliai kitaip yra su Romais – kurie iki šiol yra išsibarstę po visą pasaulį nenorėdami arba nesiekdami grįžti prie savo pradų ir teritorinės kilmės, lygi šiol jie nesivienija kaip tauta ir gyvena kaip klajūnai.

Taigi verta pažymėti, kad be teritorijos valstybė negalėtų egzistuoti jokiais sąlygomis, todėl teritorija laikomas pagrindiniu kiekvienos valstybės atributu.

2.1.3. Valdžios elementas

Bet kurios valstybės jėga yra jos tvirta ir, svarbiausiai, išmintinga valdžia. Kaip teigė vienas iš įtakingiausių visų laikų senovės graikų filosofų Platonas, savo veikale „Valstybė“ „<...> valstybė, kurioje mažiausiai siekia valdžios tie, kuriems dera valdyti, yra geriausiai valdoma; joje nekyla jokių kivirčų <...> O jeigu skurdžiai, išalkę turtų, braunasi į valdžią, tikėdamiesi iš jos ir sau atsiplėšti kąsnelį, valstybė negali būti gerai tvarkoma, nes dėl valdžios kovojama, ir šis vidinis karas pražudo ir jame dalyvaujančius, ir visą valstybę“ (Platonas, 1981, p. 251).

Anot Jungtinių Amerikos Valstijų filosofės ir politologės Dr. Anos Arent, „Valdžia yra tai, kas skatina egzistuoti ir apskritai išlaiko viešąją sferą, potencialią pasireiškimo erdvę tarp tų, kurie veikia ir kalba“ (Buckler, 2012, p. 85). Pagal rusų kraštotyryninką Jurij Dmitrijev, valdžia yra apibūdinama kaip būtiniausias ir būdingiausias valstybei elementas. Valdžia gali būti vertinama kaip gebėjimas bet kokiomis priemonėmis – valia, valdžia, teise, smurtu (tėvų valdžia, valstybine, ekonomine ir kt.) – daryti lemiamą įtaką žmonių veiklai, jų elgesiui ir įsitikinimams, taip pat ir politinį viešpatavimą, kurti valstybės organų sistemą (Дмитриев, 2005, p. 247).

Lygiai taip pat kaip ir su tautos elementu, M. Romeris pabrėžia valdžios sąvokos kompleksiskumą. Akcentuodamas lietuvių kalbos žodžių „valdyti“ ir „viešpatauti“ terminologijos sudėtingumą, profesorius iškelia „patogesnę“ lotyniškąją terminologiją: „*possessio*“, kuri reiškia fizinį daikto valdymą ir yra tuomet, kuomet žmogus pilnai disponuoja ir valdo tam tikrą daiktą, dėl ko, anot autoriaus, tai laikytina „žmogaus viešpatavimu daiktui“. Pastarasis yra išskirtas lotynų kalboje kaip „*dominium*“ – nors verčiant šį terminą, atskleidžiama tokia pati reikšmė, kaip ir „*possessio*“, tačiau

„*dominium*“ atveju santykis su valdomuoju daiktu atsiremia į jėgų santykio valdančiojo su valdomuoju daiktu fizine esme. Tačiau patys terminai socialinio santykio nesudaro, Anot M. Romerio jie gali sudaryti teisinį santykį „teisę valdyti“ arba „nuosavybės teisę“ kadangi socialinis ir teisinis santykiai tarpusavyje sąveikauja dėl to paprasto fakto, kad pati teisė yra socialinio bendravimo padarinys, kuris iš viso be socialinio bendravimo yra neįmanomas (Romeris, 1995, p. 23).

Tačiau skirtingai nuo aukščiau apibrėžtų terminų, visai kitaip yra su socialinio įsakymo galia „*imperium*“, kadangi „*possessio*“ ir „*dominium*“ asocijuojasi su pačio daikto valdymu, tuo tarpu profesoriaus sulietuvintas „*imperiumas*“ reiškia žmonių valdymą socialinės įsakymo galios pagrindu, papildomai įtvirtinant, kad „visuose socialiniuose junginiuose, neišskiriant tų, kurių organizacija yra pagrįsta subjektyviu juose dalyvavimo kriteriumu, imperiumo momentas yra konstatuotinas“ ir akcentuoja, kad tose valstybėse, kur ypatingai jaučiamas dalyvių socialinis suskirstymas į valdančiuosius ir valdomuosius, imperiumas pasireiškia stipriausiomis ir griežčiausiomis apimtimis ir reikalauja visiško autonominio valdomųjų pasidavimo (Romeris, 1995, p. 28). M. Romeris nurodo, kad „teritorija yra imperiumui vykdyti ir didžiausiam jo griežtumui išplėsti priemonė“ Atsižvelgus į tai, galima konstatuoti, kad tai ką mes vadiname imperiumu, yra žmonių valdymo įsakymai, tų įsakymų galia, ir būtent teritorijos dėka, šie įsakymai sudaro ypatingą reikšmę valstybei ir jos valdymui (Romeris, 1995, p. 31). Siekiant geriau suprasti valdžios elemento struktūrą, M. Romeris nurodo keletą pagrindinių valdžios sąvokos tezių, kurios padės įtvirtinti valdžios sudedamąją dalį: 1. Siekiant socialinio junginio, žmonių valdymas imperiumu sudaro jų sąmoningų darbų valdymą, kitaip sakant, valdomas yra masinis tikslingas darbas arba socialinė funkcija; 2. Imperiumas kaip įsakymų galia reikalauja žmonių pasidavimo, be šio pasidavimo imperiumas laikomas neįmanomu. Pats pasidavimas yra savarankiškas pasiduodančiojo apsisprendimas; 3. Įsakymas ir pasidavimas, kurie imperiumo sąvokai yra privalomi, numato valstybės dalyvių suskirstymą į valdančiuosius ir valdomuosius (Romeris, 1995, p. 55).

Visgi galima yra ir socialinio įsakymo galios neigimo teorija, kuomet iškyla dilema dėl pačio imperiumo būtinumo. Jeigu, kaip buvo minėta aukščiau, pasidavimas socialinei įsakymo galiai vyksta pačių valdomųjų laisvąja valia, tuomet ar nebūtų tikslingiau perkelti imperiumą iš valdančiųjų į valdomųjų gretas? Tačiau šioje vietoje ir pasireiškia dilema, kadangi pradingsta valdančiųjų ir paties imperiumo sąvokos. Taip atsitinka todėl, kad valstybė praranda savo valdžią, dėl jos valdomųjų laisvo nusistatymo veikimo ir valdančiųjų virtimo valdomųjų patarėjais, ir galiausiai patys įsakymai tampa rekomendacinio pobūdžio aktais (Romeris, 1995, p. 56). Šios teorijos neigimas atsispindi

ir visuomenės sutarties doktrinoje, profesoriaus dar vadinama „prademokratine valstybės koncepcija“ (Romeris, 1995, p. 57). Anot jos, valstybė ir teisė atsirado, kai žmonės sąmoningai sudarė savitarpio susitarimą, kuriuo atsisakė prigimtinių savo būsenos valstybės naudai, savo saugumui, nuosavybės ir asmens kitoms teisėms bei laisvėms garantuoti (Visuotinė lietuvių enciklopedija, 2023). Šios doktrinos pradininku laikomas Apšvietos epochos prancūzų filosofas Žanas Žakas Ruso. Savo garsiajame 1762 m. veikalė „Du Contrat sociale ou principes du droit politique“ arba „Contract social“ filosofas teigia, kad kiekvienas žmogus nuo gimimo momento yra laisvas ir visi žmonės yra lygūs, niekas neturi teisės valdyti kitų, o remtis galima tik autoritetu, kuris kuriamas bendru žmonių susitarimu (Pycco, 1998, p. 2). Pagal Ž. Ž. Ruso, žmonės buvo, yra ir bus laisvi, veikdami savo laisvu apsisprendimu, tačiau dėl žmonijos civilizacijos pažangos, dėl ekonominės priklausomybės ir socialinės nelygybės, žmonės praranda savo laisvę. Ir tam, kad jos neprarasti galutinai – siekiama išspręsti, kaip žmonės galėtų išlikti visuomenėje laisvi, nepasiduodant kito jėgai ir prievartai. Ž. Ž. Ruso samprotauja, kad bet kuri valdžia yra nuo Dievo ir jai reikia paklusti, tačiau jei žmogus būtų puolamas ginkluoto plėšiko, ar būtų sąžininga ir teisinga paklusniai pasiduoti jo jėgai ir atiduoti viską, ką jis turi, juk ginklas jo rankoje taip pat simbolizuoja valdžią. Klausimas yra retorinis, tačiau Ž. Ž. Ruso nurodo, kad niekas neturi prigimtinių teisės valdyti kitų, ir kad žmonės privalo paklusti tik teisėtai valdžiai – autoritetui (Pycco, 1998, p. 5).

Anot pirmojo Lietuvos Respublikos teisingumo ministro Petro Leono, „Contract social“, atmetus visus priešingumus, suprantamas kaip pagrindas dviem keliams: vienas iš kelių veda į absoliutizmą, dėl to, kad kiekvienas valstybės veiksmas kaip visuotinės valios vykdymas yra pateisinamas kaip visuomenės arba asmens valia; kitas kelias veda prie absoliučios piliečio asmens laisvės teisių, kaip paremtų žmogaus prigimtimi, esančių „visuotinės valios“ idėjoje (Leonas, 1995, p. 273). Šiame kontekste aktualu prisiminti aptartą aukščiau suverenitetą, o būtent – jo skirstymą į monarchinį ir tautos suverenitetą: „monarchinis suverenitetas – terminas, rodantis, kad valstybės suverenai yra monarchai. Monarchinis suverenitetas būdingas absoliutinei monarchijai; tautos suverenitetas – terminas, rodantis, kad valstybės suverenai yra visi tos valstybės piliečiai. Įgyvendintas tautos suverenitetas yra demokratija“ (Jankauskas ir kt., 2007, p. 131).

Taigi apibendrinus aukščiau išdėstytą, visi trys valstybės elementai, nepriklausomai nuo skirtingų nagrinėtų autorių teorijų ir nuomonių, laikomi sudedamąja valstybės dalimi ir nesant bent vieno iš jų – valstybės tokia prasme, kokia ji yra suprantama dabar, būti negalėtų. Tiksliausiai klasikinius valstybės elementus apibūdina M. Romeris ir G. Jelinekas, o jų teorijų svarba pasireiškia kitų aukščiau minėtų autorių darbuose.

2.2. 1918-1920 m. nepriklausomos Lietuvos atitikimas klasikinius valstybės elementus

Lietuvos visuomenės veikėjas ir politikas Martynas Yčas savo knygoje „Atsiminimai nepriklausomybės keliais“ rašė, kad „1918 metais atkūrėme mums Mindaugo paliktą valstybę“, „Mūsų tauta vėl atbūdo. Vėl susikūrė nepriklausoma valstybė“ (Yčas, 1935, p. 5). Išanalizavus klasikinius valstybės elementus, yra tikslinga iškelti klausimą, ar analizuojamo laikotarpio Lietuva atitiko visus tris valstybės elementus ir galėjo pretenduoti tapti naujai atgimusia valstybe, kadangi tik atitikdama jų visumą, Lietuva galėtų būti pripažinta legitimia kitų valstybių. Be to, jeigu yra steigiamoji ir įsteigtoji valdžia, svarbu įvertinti, kokius darbus, kaip steigiamoji valdžia, turėjo atlikti Lietuvos Valstybės Taryba.

Dar nepradėjus vertinti atitikimo klausimo, iš anksto galima pastebėti, kad 1918-1920 m. Lietuvos atitikimo klasikinius valstybės elementus klausimas nėra toks vienareikšmiškas. Ant Lietuvos Valstybės Tarybos pečių gulėjo pakankamai didelė atsakomybė, kadangi nuo to, kaip ji suformuluos 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės akto (toliau – Nepriklausomybės aktas) nuostatas priklausė, kokia bus būsimos nepriklausomos Lietuvos padėtis tarptautinėje valstybių arenoje.

Nepriklausomybės akte yra įtvirtinti visi trys pagrindiniai šiuolaikinio vakarietiško mokslo apie valstybę išskiriami modernios nacionalinės valstybės elementai: tauta, teritorija ir viešoji valdžia (Machovenko, 2018 cituoti Machovenko, Valančienė, p. 95). Pažymėtina, kad jie visiškai atitinka nagrinėtus aukščiau M. Romerio išskirtus valstybės elementus, tad tikslinga pradėti nagrinėjamo laikotarpio Lietuvos vertinimą nuo pirmo jų – nuo tautos.

Vertinant tautos elementą Lietuvos raidos kontekste pastebėtina, jog pati tautos samprata ilgainiui iš esmės pasikeitė. Aktualiausias dokumentas palyginimui būtų 1791 m. gegužės 3-osios konstitucija, pagal kurią „<...> Respublika ir toliau buvo bajorų valstybė“, bajorija laikyta valdančiuoju luomu, nors valstiečiai pagal aptariamą teisės aktą jau buvo įtraukti į tautą. Be to, moterys ir vaikai tuo metu neturėjo tokių teisių, kaip vyrai (Bardach, 2001, p. 96). Atsižvelgiant į bajorų luomo išskyrimą bei piliečių lygybės nebuvimą, akivaizdu, kad tauta tikraja to žodžio prasme neapėmė visų gyvenusių apibrėžtoje teritorijoje žmonių. Tuo tarpu Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos (toliau – Laikinoji Konstitucija) pamatiniuose dėsniuose įtvirtinta nuostata byloja: „Visi Valstybės piliečiai, vis tiek kurios būtų lyties, tautybės, tikybos ir luomo, yra lygūs prieš įstatymus. Luomų privilegijų nėra“ (Andriulis *et al.*, 1996, p. 3). Akivaizdu, kad Laikinoji Konstitucija įdiegia naują tautos sampratą, kadangi neskirsto Lietuvoje gyvenančių žmonių pagal skirtingus požymius, suteikiant privilegijas vieniems kitų atžvilgiu, tačiau įtvirtina piliečių

lygybę įstatymų atžvilgiu. Kas liečia piliečių dalyvavimą valstybės valdyme, pastebėtina, kad Laikinoji Konstitucija prasideda nuostata: „Iki Steigiamasis (Kuriamasis) Seimas bus nusprendęs Lietuvos valstybės valdymo formą ir konstituciją <...>“ (Andriulis *et al.*, 1996, p. 2). Atsižvelgiant į tai, kad priimant Laikinąją Konstituciją dar nebuvo nustatyta konkreti Lietuvos valdymo forma, akivaizdu, kad nebuvo galimybės ir sukonkretinti piliečių teisių apimtį valdant šalį.

Lietuvos Taryba Nepriklausomybės akte pažymėjo, jog veikia „kaipo vienintelė lietuvių tautos atstovybė <...>“ (Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarai, 2023). Akcentuotina formuluotė „lietuvių tautos“, kadangi žvelgiant iš istorijos perspektyvos, akivaizdu, jog ji buvo parinkta neatsitiktinai – yra skirtumas tarp „lietuvių tautos“ ir „Lietuvos tautos“. Atsigręžiant į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK) laikus, valstybės teritorinė raida buvo pakankamai dinamiška ir į LDK sudėtį tam tikru laikotarpiu įėjo ir dalis Rusijos, ir Baltarusijos, ir Ukrainos, ir Lenkijos (Sliesoriūnas, 2015, p. 63). Akivaizdu, kad priklausomai nuo konkrečios LDK teritorijos sandaros, keitėsi ir tautos, sudariusios valstybę, sudėtis: „Senoji Lietuvos valstybė – Didžioji Lietuvos kunigaikštystė – nebuvo grynai tautinė valstybė <...> (Čepėnas, 1986, p. 571). Prisimenant M. Romerio tautos skirstymą į tautą „*populus*“ ir tautą „*natio*“, išvelgiama, jog Lietuvos tauta LDK teritorijos kontekste atitiktų antrąją kategoriją, o lietuvių tauta – pirmąją.

Aptartame fone tikslinga pereiti prie sekančio valstybės elemento – teritorijos. Atsižvelgiant į LDK teritorijos raidą, kuri buvo minėta aukščiau, deklaruojant būsimos nepriklausomos Lietuvos teritoriją, buvo itin svarbu tiksliai apibrėžti valstybės teritorijos sienas. Dėl šios priežasties „1918 m. vasario 1 d. Lietuvių vyriausioji taryba Rusijoje kreipėsi į pasaulio tautas ir vyriausybes, prašydama pripažinti Lietuvai teisę steigti nepriklausomą demokratinę respubliką su etnografinėmis sienomis. Pažymėtina, kad būsima Lietuvos valstybė nepretenduos į buvusias Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijas“ (Kašauskienė, 1998 cituoti Bauža, Setkauskis, 2002, p. 27). Be to, Nepriklausomybės akte Lietuvos Taryba paskelbė „atstatanti nepriklausomą, demokratiniais pamatais sutvarkytą Lietuvos valstybę su sostine VILNIUJE ir tą valstybę atskirianti nuo visų valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitomis tautomis“ (Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarai, 2023). Pažymėtina, kad Vilniaus, kaip sostinės, nurodymas turėjo principinę reikšmę, kadangi, skirtingai nuo Lietuvos, į jos žemes šalia buvusios ir besiformavusios valstybės pretendavo: „<...> prisimenant LDK laikus pagrindiniai konkurentai dėl Vilniaus galėjo būti lietuviai ir baltarusiai, bet iš tikrųjų išėjo kitaip: <...> lenkai Vilniuje buvo labai aktyvūs, į jų įtaką patekdavo ir baltarusiai, ir dalis mūsų tautiečių“ (Rudokas, 2014, p. 168). Vilniaus, kaip sostinės, ypatingą reikšmę Lietuvai

įrodo faktas, jog toks Vilniaus statusas buvo įtvirtintas dar 1588 m. III Lietuvos Statute: „tas, kuris, kitą sužeidęs, pats liks nesužeistas, turi būti pusmečiui įkalintas mūsų sostinės Vilniaus Aukštutinėj pilyje <...> (Trečiasis Lietuvos Statutas, 1588).

Vertinant Lietuvą paskutiniojo valstybės elemento atžvilgiu – valdžios – pastebėtina, kad ypatingų probleminių aspektų šiuo klausimu nebuvo. Kadangi didelį autoritetą tuo metu turėjo teismai, kurie paprastam žmogui parodydavo valdžios buvimą, pirmas įstatymas, nuo kurio buvo pradėta įstatymų leidybos veikla po Konstitucijos priėmimo, buvo Laikinasis Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymas. Apie teismų, kaip valdžios įkūnijimą, reikšmę liudija ir ta aplinkybė, jog „Jau pirmaisiais konstituciniais aktais sudaromoje valdžių atskyrimo struktūroje suformuojama teismų kaip valdžios sudėtinės dalies sistema ir jų nepriklausomumas fiksuojamas tokiu lygiu, kad 1918 m ir 1919 m. Laikiniųjų konstitucijų pamatiniuose dėsniuose ir 1920 m. Laikinojoje konstitucijoje apie tai net neužsimenama kaip apie svarstytiną dalyką (Andriulis *et al.*, 1996, p. XVI). Taip pat „Lietuvoje pradėta plėtoti valstybinių institucijų veikla: atsirado policija, savivaldos institucijos, paštas, urėdijos“ (Lietuvos teismai, 2022).

Apibendrinant 1918-1920 m. Lietuvos atitikimo tris valstybės elementus analizę, pastebėtina, kad naujai įkuriama valstybė apėmė ir tautos, ir teritorijos, ir valdžios elementus: etninė lietuvių tauta, suprantama kaip tauta „*natio*“, siekė įtvirtinti savo etnines žemes kaip Lietuvos valstybės teritoriją, ir šiam tikslui įgyvendinti nuo pat pradžių buvo imtasi valdžios institucijų įsteigimo. Šiuo pagrindu, akivaizdu, kad buvo realizuojamos visos prielaidos tam, kad Lietuva kitų valstybių būtų pripažinta legitimia – Lietuva atitiko visumą esminių valstybės elementų.

3. Lietuvos Valstybės Tarybos reikšmė ir jos veiklos analizė

Prieš pereinant prie Lietuvos Valstybės Tarybos veiklos nagrinėjimo, verta aptarti jos susiformavimo aplinkybes bei priežastis.

Pirmojo pasaulinio karo metu 1915 m. prasidėjo Kaizerinės Vokietijos Lietuvos okupacija (Moderniojo parlamentarizmo ištakos: bendroji apžvalga, 2023). Tačiau neatsižvelgiant į tai, lietuvių tauta puoselėjo viltį išsivaduoti iš priespaudos ir atkurti savo nepriklausomybę. Akivaizdu, kad šį siekį įgyvendinti nebuvo lengva apibrėžtomis sąlygomis – „Okupacinė valdžia karo sąlygomis ne tik nenorėjo leisti kokių nors rinkimų, bet ir apskritai susirinkimų“ (Šapoka, 2016, p. 556). Tačiau 1917 m. Vilniaus Konferencija visgi buvo sušaukta: „Mūsų veikėjai, nesulaukdami vokiečių leidimo konferencijai, 1917 m. rugpjūčio 1 d. patys susirinko Vilniuje <...> ir sudarė organizacinį komitetą <...> Pagaliau buvo gautas leidimas, ir į Vilnių suvažiavo 214 kviestųjų atstovų (vokiečiai neleido okupuotame krašte rengti rinkimų) <...> Vilniaus Konferencija pasisakė už demokratinę nepriklausomą Lietuvos valstybę su etnografinėmis sienomis <...> Steigiamasis Seimas turėjo būti sušauktas Vilniuje <...> Šiems nutarimams vykdyti buvo išrinkta 20 asmenų Lietuvos Taryba <...>“ (Daugirdaitė-Sruogienė, 1990, p. 291). Tarp jų buvo tokie žymūs politiniai veikėjai kaip Jonas Basanavičius, Mykolas Biržiška, Antanas Smetona, Steponas Kairys ir kiti (Bauža, Setkauskis, 2002, p. 25). Pastebėtina, kad atsižvelgiant į Vilniaus Konferencijos pobūdį, ji negalėjo spręsti klausimų, kurie turėjo būti pavesti Lietuvos Valstybės Tarybai: „Tačiau nebūdama tautos atstovybe tiesiogine šio žodžio prasme, t. y. nesudaryta tiesioginiais demokratiniais rinkimais, todėl nelaikydama savęs turinčia reikalingus tautos įgaliojimus, konferencija nurodė, kad „galutinai nustatyti nepriklausomos Lietuvos pamatams ir jos santykiams su kaimyninėmis valstybėmis turi būti sušauktas Steigiamasis Lietuvos Seimas <...>, demokratiniu būdu visų jos gyventojų išrinktas“ (Maksimaitis, 2005, p. 36). Vertinant nurodytas aplinkybes, atkreiptinas dėmesys, kad Vilniaus Konferencijos jau buvo numatyti būsimos nepriklausomos Lietuvos demokratiniai pamatai, kadangi akcentuojamas visų gyventojų dalyvavimas renkant valdžią, pabrėžiama tautos įgaliojimų reikšmė, kurių nesant Vilniaus Konferencija negali veikti vardan apibrėžtu tikslų etc. – ji „tapo Lietuvos valstybės pradmenų užuomazga“ (Eidintas, Lopata, 2020, p. 101). Šiame kontekste akivaizdu, kad Lietuvos Valstybės Taryba turėjo atlikti savotišką tarpinį vaidmenį prieš įsteigiant Steigiamąjį Seimą.

Taigi, atsižvelgiant į sudėtingas aplinkybes, kurioms esant buvo sudaryta Lietuvos Valstybės Taryba, taip pat į užduotis, iškeltas jai, pastebėtina, kad Lietuvos Valstybės Taryba turėjo ypatingą reikšmę kuriant būsimą nepriklausomą Lietuvos valstybę. Taip pat

pažymėtina, kad atsižvelgiant į Lietuvos Valstybės Tarybai iškeltų užduočių pobūdį, akivaizdu, jog jos vykdyta veikla nebuvo vienareikšmiška.

3.1. Lietuvos Valstybės Tarybos steigiamoji veikla Lietuvai atkūrus nepriklausomybę

Prasidėjus Lietuvos atgimimui po Pirmojo pasaulinio karo, Lietuvos Valstybės Taryba pradėjo įtvirtinti Lietuvos teisinės sistemos kūrimo principus jau pirmuose savo priimtuose dokumentuose. „Tai būsimos teisinės sistemos demokratiškumas, kuris atsispindi jau 1918 m. vasario 16 d. akte, skelbiančiame valstybės atkūrimą demokratiniiais pagrindais“ (Andriulis *et al.*, 1996, p. XV).

Demokratija, iš graikų kalbos verčiama kaip „liaudies valdžia“, yra „valstybės valdymo forma, kai visa valdžia kyla iš piliečių valios, įstatymus leidžia laisvais ir reguliariais rinkimais renkami tautos atstovai, o valdo pagal konstitucijos nustatytus įgaliojimus veikianti vyriausybė“ (Visuotinė lietuvių enciklopedija, 2023). Vertinant Nepriklausomybės akto tekstą demokratijos atžvilgiu pastebėtina, kad jame iš tikrųjų minimi esminiai demokratiniai bruožai. Visų pirma, Lietuvos Taryba pavadinama „lietuvių tautos atstovybe“, kuri remiasi „tautų apsisprendimo teise“ (Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarai, 2023). Nurodyti aspektai leidžia suprasti, kad aptariamame dokumente buvo numatyta, jog Lietuvos Taryba turėjo veikti kaip tautos patikėtinė – pagal Nepriklausomybės aktą Lietuvos visuomenė Tarybai tebesuteikė įgaliojimą įgarsinti jos valią. Kitas reikšmingas akcentas – sušaukimas išrinkto visų Lietuvos gyventojų demokratiniu būdu Steigiamojo Seimo, kuris „Lietuvos valstybės pamatus ir jos santykius su kitomis valstybėmis privalo galutinai nustatyti“ (Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarai, 2023). Šioje vietoje, vėlgi, išvelgiamas ryškus demokratinis bruožas – Steigiamasis Seimas, kurį turėjo išrinkti tauta, veikdamas kaip Tautos atstovas, turėjo spręsti esminius valstybingumo klausimus, kurie turėjo užtikrinti Lietuvos, kaip nepriklausomos valstybės, gyvavimą.

Aptarus besiformavusios nepriklausomos Lietuvos valstybės teisinės sistemos ištaką, kuri glūdi Lietuvos Nepriklausomybės Akto turinyje, nagrinėjant jos tolimesnes užuomazgas, vertėtų pereiti prie Laikinosios Konstitucijos Pamatinių dėsnių, kurie buvo priimti 1918 m. lapkričio 2 d. (toliau – Pamatiniai dėsniai I) ir 1919 m. balandžio 4 d. (toliau – Pamatiniai dėsniai II). Profesorius Jevgenij Machovenko savo straipsnyje iškėlė klausimą, ar minėti Lietuvos konstituciniai aktai laikomi atskiromis konstitucijomis arba yra to pačio konstitucinio akto redakcija (Machovenko, 2017, p. 37). Siekiant išsigryninti

atsakymą, verta išnagrinėti keletą aktualių analizuojamai temai nuostatų iš abiejų diskutuotinių teisės aktų bei palyginti juos.

Taigi, visų pirma atkreiptinas dėmesys į Laikinosios Konstitucijos pamatinių dėsnių preambulės, kurios didžiaja dalimi sutampa, tačiau jeigu Pamatiniuose dėsniuose I nurodyta, jog „Lietuvos Valstybės Taryba <...> steigia laikinąją Lietuvos Valstybės Vyriausybę“ (Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai, 1918), tai Pamatiniuose dėsniuose II jau įtvirtinama, jog yra steigama Valstybės Valdžia (Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai, 1919). Vertinant po preambulių išdėstytų skyrių turinį, pastebima, jog formuluotės skiriasi neatsitiktinai – Pamatiniuose dėsniuose II po pirmojo skyriaus „Bendroji dalis“ atsiranda du nauji skyriai, kuriame įtvirtinamos nuostatos, nustatančios Prezidento kompetenciją bei jo teisę leisti įstatymus „Valstybės Tarybos sesijų tarpe arba per jų pertraukas“; pastebima, kad Pamatinių dėsnių II pirmame straipsnyje atsiranda Valstybės Prezidentas, nurodytas tarp Vyriausių Valstybės Valdžios organų pirmu punktu, o Valstybės Tarybos Prezidiumas, kuris pagal Pamatinius dėsnius I turėjo veikti su Ministerių Kabinetu, panaikinamas. Šiame kontekste atsižvelgiant į tai, jog nuo pat pradžių buvo numatytas laikinas Prezidiumo pobūdis, apie ką liudija trečiojo skyriaus pavadinimas – „Valstybės Tarybos Prezidiumo laikinoji kompetencija“ – bei nustatytas laikotarpis „Ligi neįkūrus atskiro aukščiausio vyriausybės organo <...>“ (Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai, 1918), darytina išvada, kad tuo metu Lietuvos Valstybės Taryba dar nebuvo galutinai apsisprendusi dėl valstybės valdymo formos: „Šis pirmojo atsikūrusios Lietuvos valstybės konstitucinio akto ypatumas atsirado jį rengusiai Valstybės tarybai mėginant balansuoti tarp 1918 m. liepos 11 d. savo nutarimo skelbti Lietuvą monarchija bei išrinkti karalių ir stiprėjančių nuotaikų įkurti respubliką. Tai ryškus Tarybos nutarimo monarchijos klausimu pėdsakas Lietuvos konstitucionalizmo raidoje“ (Maksimaitis, 2009, p. 20). Pastebėtina, kad Pamatiniuose dėsniuose II numačius Prezidentą, kaip valdžios organų atstovą, tuo pačiu buvo įvestas reikšmingas pokytis priimant įstatymus: Prezidentui suteikiami įgaliojimai pasirašyti Ministerių Kabineto priimtus įstatymus, taip pat – teisė grąžinti Lietuvos Valstybės Tarybos priimtus įstatymus su savo pastabomis pakartotinai svarstyti, tačiau antrą kartą Prezidentas jau turėjo jį pasirašyti (Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai, 1919). Vertinant nurodytą aplinkybę darytina išvalga, kad Prezidento kompetencija, palyginti su veikusio prieš tai Prezidiumo, buvo praplėsta. Taip pat, grįžtant prie valstybės valdymo formos, Prezidento atžvilgiu akcentuotina tai, jog „valstybės prezidentas minimas atsargiai, su tam tikromis išlygomis, ir toliau susilaikant įvardyti įsakmią būsimąją valstybės valdymo formą <...> Nenurodomas Prezidento įgaliojimų

terminas, o ir pats Prezidentas vadinamas ne respublikos, nes tai jau būtų reiškę Tarybos siekį įvesti konkrečią valstybės valdymo formą, o formuluote „valstybės prezidentas“ vis dar tebemėginta nepažeisti „gero tono“ prisimenant buvusį nominuotą karalių“ (Maksimaitis, 2009, p. 20). Šiuo pagrindu klausimas dėl valstybės valdymo formos, priimant Pamatinius dėsnius I ir II, tebeliko atviras: „Nes 1917 m. pabaigoje – 1918 m. Lietuvos karalystė buvo ir A. Smetonos, ir Lietuvos Tarybos daugumos pagrindinis projektas. Atkurta Lietuvos valstybė turėjo būti Lietuvos konstitucinė monarchija su vokiečių dinastu priešakyje, nes tai diktavo realijos – Vokietijos okupacija ir prasidėjęs Vokietijos politinių jėgų žaidimas, okupuotuose kraštuose pritaikant tautų apsisprendimo principą ir pajungiant teritorijas visiškai Vokietijos kontrolei“ – iš savųjų gretų tinkamos kandidatūros parinkti nepavyko, kadangi buvo „nuspręsta, kad savojo iškėlimas esamoje tarptautinėje konjunktūroje neduos reikiamo efekto užsienyje“ (Eidintas, Lopata, 2020, p. 111). Akivaizdu, kad siekdama nepriklausomybės, Lietuva turėjo labai nuodugniai apvarstyti visus „už“ ir „prieš“, spręsdama dėl sistemos, pagal kurią bus valdoma šalis – konstitucinę monarchiją arba demokratinę respubliką.

Prieš vertinant, kokią valstybės valdymo formą labiau atitiko 1918-1920 m. Lietuva, būtų pravartu apibrėžti konstitucinės monarchijos ir demokratinės respublikos sampratas. Pirmoji aiškinama kaip „valstybės valdymo forma, kai valstybės vadovo (monarcho) valdžia yra ribojama konstitucijos. Monarchas atlieka reprezentacinės valstybės vadovo funkcijas, įstatymų leidyba priklauso demokratiniu būdu išrinktam parlamentui, vykdomoji valdžia – vyriausybei. Esant konstitucinei monarchijai, monarchas formaliai turi veto teisę parlamento leidžiamiems įstatymams, teisę atidėti jų įsigaliojimą, teisę šaukti ir paleisti parlamentą, skirti ir atleisti ministrus, skirti visų teismų teisėjus, turi įstatymų leidybos iniciatyvos teisę, vadovauja karinėms ir policijos pajėgoms“ (Visuotinė lietuvių enciklopedija, 2023). Tuo tarpu demokratija, iš graikų kalbos verčiama kaip „liaudies valdžia“, yra „valstybės valdymo forma, kai visa valdžia kyla iš piliečių valios, įstatymus leidžia laisvais ir reguliariais rinkimais renkami tautos atstovai, o valdo pagal konstitucijos nustatytus įgaliojimus veikianti vyriausybė“, o respublika – „valstybės valdymo forma, kai aukščiausios valdžios institutus sudaro konkrečiam laikotarpiui rinkėjų deleguoti atstovai“ (Visuotinė lietuvių enciklopedija, 2023). Pateiktų apibrėžimų pagrindu išvedant demokratinės respublikos sampratą, ji galėtų būti aiškinama kaip valdymo forma, kurioje valdžią formuoja žmonės arba jų atstovai. Valstybės vadovas renkamas arba tiesiogiai žmonių, arba parlamento, arba specialios rinkimų kolegijos. Be to, periodiškai vykstančių rinkimų pagrindu tauta turi galimybę perrinkti savo atstovus. Lyginant demokratinę respubliką su konstitucine monarchija pastebėtina, kad nagrinėjamos valstybės valdymo

formos iš esmės nesiskiria, tačiau konstitucinės monarchijos atveju monarchui suteikiamas platesnis laukas įgaliojimų – skirtingai nuo demokratinės respublikos, esant konstitucinės monarchijos santvarkai, monarchas turi įsikišimo teisę į priimamus sprendimus tautos išrinkto parlamento – nors jis ir yra apribotas konstitucijos. Tokiu būdu susiklosto padėtis, kad nors formaliai tautos atstovai renkami jos reiškiamo pasitikėjimo pagrindu, tačiau faktiškai parlamentas, priimdamas sprendimus, yra saistomas monarcho.

Grįžtant prie Pamatinių dėsnių I ir II, svarbu paminėti, kad „Taryba lapkričio 2 d. atšaukė karaliaus rinkimus ir priėmė Lietuvos valstybės laikinosios konstitucijos pamatinius dėsnius. Galutinę valstybės formą nustatyti palikta Steigiamajam seimui“ (Kiaupa, 2004, p. 207). Šiame kontekste pastebėtina, kad yra pamažu pereinama prie respublikos, nors Lietuvos Valstybės Taryba neatsiako monarchijos klausimo, palikdama jį spręsti Steigiamajam Seimui. Be to, išvelgiama, kad Pamatiniuose dėsniuose I labiau yra linkstama prie demokratinės respublikos, kadangi akcentuojamas Lietuvos Tarybos, kuri, kaip jau buvo nustatyta aukščiau, veikė kaip tautos įgaliotinė, vaidmuo sprendžiant skirtingo pobūdžio klausimus, turinčius nemenką reikšmę; Pamatiniuose dėsniuose II minėtų sprendimų priėmimas jau buvo pavedamas Prezidentui. Ryškiausi pavyzdžiai – nuostata dėl Lietuvos Valstybės Tarybos posėdžių sušaukimo, kuris pagal Pamatinius dėsnius I buvo Valstybės Tarybos prerogatyva, taip pat – išimtinė Valstybės Tarybos teisė svarstyti ir spręsti įstatymus ir sutartis su kitomis valstybėmis (Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai, 1918); remiantis Pamatiniais dėsniais II minėtas sesijas jau turėjo būti šaukiami Prezidento, be to Prezidentui buvo suteikiama teisė Valstybės Tarybos posėdžių tarpe arba per jų pertraukas leisti įstatymus, priimtus Ministerių Kabineto (Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai, 1919). Taigi, kaip ir buvo minėta aukščiau, Prezidento įgaliojimai priėmus Pamatinius dėsnius II buvo praplėsti ir iš esmės, pagal aptariamą teisės aktą valstybės valdymo forma, kuri buvo numanoma vertinant išdėstytas nuostatas, buvo panašesnė į konstitucinę monarchiją. Pamatinių dėsniu I atveju yra atvirkščiai – jų pagrindu išvelgiamas linkimas į demokratinę respubliką. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad ir pirmuoju, ir antruoju atveju pabrėžiama Steigiamojo Seimo, kuris turėjo būti išrinktas „visuotinojo, lygiojo, tiesiojo ir slaptojo balsavimo pamatais“ (Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai, 1919) reikšmė, akivaizdu, kad vis vien buvo linkstama prie demokratijos. Kita reikšminga aplinkybė šiame kontekste – Pamatiniuose dėsniuose II įtvirtinta Valstybės Kontrolė, kuri iš esmės yra nepriklausomas nuo Vyriausybės organas, kadangi ji „savo iniciatyva skiria ir vykdo revizijas“, „ji turi būti visuomet prieinama“, besirūpindama tuo, „kad būtų teisėtai ir teisingai dirbamas sprendžiamasis ir vykdomasis darbas <...> etc.

(Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai, 1919). Akivaizdu, kad pateiktos nuostatos leidžia suprasti, jog Valstybės kontrolė, nustatyta Pamatiniuose dėsniuose II, buvo laikoma nepriklausoma institucija, prižiūrinčia valstybės biudžeto tvarkymą. Valstybės kontrolės įsteigimas – užuomina, kuri leidžia suprasti, jog Lietuvos Taryba, atstovavusi lietuvių tautai, aiškiai siekė parlamentinio režimo, kadangi, anot M. Romerio, „<...> biudžetas, būdamas valdymo aktu, tuo pačiu savaime pareinančiu nuo įstatymo <...> drauge yra ir ryški valdymo kontrolės priemonė bei tos kontrolės sankcija. Tai yra ypatingai aišku ir svarbu parlamentiniame režime“ (Romeris, 1931, p. 33).

Remiantis pateiktomis įžvalgomis nustatyti, prie kokios valstybės valdymo formos buvo linkstama labiau, nėra galimybės, kadangi aptartieji bruožai, vertinant juos konstitucinės monarchijos ir parlamentinės respublikos sampratų kontekste, būdingi tiek pirmajai, tiek antrajai valdymo formai. Akivaizdu, kad Lietuvos Taryba siekė išvengti bet kokių užuominų valstybės valdymo formos nustatymo klausimu, paliekant jį spręsti Steigiamajam Seimui, kaip buvo eksplicitiškai įtvirtinta Pamatinių dėsnių I ir II preambulėse: „Iki Steigiamasis (Kuriamasis) Seimas bus nusprendęs Lietuvos Valstybės valdymo formą <...>“ (Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai, 1918). Tačiau ta aplinkybė, kad abiem atvejais Pamatiniuose dėsniuose yra numatytas laikinumas iki Steigiamojo Seimo išrinkimo, leidžia daryti prielaidą, jog visgi parlamentinės respublikos valdymo formos užuomazgos prasiskverbė pro pastangas išlaikyti neutralumą tarp dviejų galimų valdymo formų variantų priimant Pamatinius dėsnius.

Aptarus 1918-1920 m. Lietuvos valstybės valdymo formą, svarbu paminėti ir kitą momentą - teritorinę sąrangą. Valstybės šiuo aspektu skirstomos į unitarines ir federacines. Unitarinė valstybė pasižymi „politine sistema, kuriai būdinga suvereniteto neturinčių administracinių teritorinių vienetų centralizuotas valdymas <...> Būdingi bruožai – viena konstitucija, pilietybė, teisės sistema, įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžios bendra sistema, biudžetas, teritorijos skirstymas į turinčius vienodą statusą administracinius teritorinius vienetus. Visa pagrindinė kompetencija priklauso centrinei valdžiai <...>“ (Visuotinė lietuvių enciklopedija, 2023). Tuo tarpu federacinė valstybė – „iš dviejų ar daugiau savarankiškų valstybių arba valstybių junginių laisvu susitarimu sudaryta valstybė, turinti centrinės valdžios institucijas. Federacijai priklausantys valstybių junginiai yra visateisiai sudėtinės valstybės nariai ir vadinami federaciniais subjektais. Federacijos subjektais gali būti valstijos <...>, žemės <...>, kantonai <...>, provincijos <...>, autonominės respublikos <...>. Federaciniai subjektai centrinės valdžios (federacinėms) institucijoms yra perleidę dalį savo suverenių teisių. Federacinė valstybė, kaip tarptautinės

teisės subjektas, atstovauja visai federacijai. Federacinių subjektų savarankiškumą išreiškia sava konstitucija, bet joje suformuoti teiginiai negali prieštarauti federacinei konstitucijai <...> (Visuotinė lietuvių enciklopedija, 2023). Vertinant Lietuvos valstybę pateiktų kategorijų atžvilgiu, akivaizdu, kad Lietuvos teritorinė sąranga vienareikšmiškai atitiko unitarinę valstybę, kadangi, kaip jau buvo nustatyta aukščiau, Lietuvos Valstybės Taryba buvo suformuota veikti lietuvių tautos vardu, ji įsteigė Lietuvos Valstybės Vyriausybę, nurodydama, jog „Vyriausios Valdžios būklė yra Lietuvos Valstybės sostinė Vilnius“ etc. (Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai, 1918). Lietuva nebuvo padalinta į konkrečius federacinius subjektus, bet buvo vientisa valstybė, kurios tuo metu kurta teisinė bazė galiojo visoje šalies teritorijoje.

Grįžtant prie minėto šios dalies pradžioje klausimo, iškelto viename iš savo straipsnių J. Machovenko - ar aptarti Pamatiniai dėsniai laikytini atskirais konstituciniais aktais arba yra vieno to pačio konstitucinio akto redakcija – nagrinėtos medžiagos pagrindu manytina, kad vis dėlto teisingas yra pirmas variantas, kadangi Pamatiniai dėsniai II nebuvo visikai identiški, tik su papildymais, Pamatiniams dėsniams I, tačiau skyrėsi pakankamai reikšmingais aspektais, kurie buvo aptarti aukščiau. Be to, J. Machovenko, kritiškai vertindamas M. Maksimaičio poziciją, jog Pamatiniai dėsniai II yra nauja redakcija Pamatinių dėsnių I, savo straipsnyje teisingai pastebi: „Pagaliau, 1918 metų Pamatinių Dėsnių 9 straipsnis buvo nustatęs, kad aukščiausiojo vyriausybės organo kompetencija Valstybės tarybos Prezidiumui pavedama tik iki tol, kol tam bus įkurtas atskiras organas; būtent ta konstitucijos nuostata įsteigus Valstybės prezidento instituciją ir buvo įtvirtinta naujojoje Dėsnių redakcijoje ir sudarė svarbiausią senosios redakcijos pakeitimą“. Remiantis tokia logika, nereikėjo priiminėti atskiros 1920 m. gegužės 15 d. Laikinosios Konstitucijos, juk susirinkęs Steigiamasis Seimas nebuvo naujovė – čia tik įgyvendintos atitinkamos <...> Pamatinių Dėsnių nuostatos, ar ne?“ (Machovenko, 2017, p. 47).

Išnagrinėjus Lietuvos Valstybės Tarybos steigiamąją veiklą, pastebėtina, kad Laikinosios Konstitucijos Pamatinių Dėsnių priėmimas buvo ne kas kita kaip minėtosios veiklos įgyvendinimas.

3.2. Lietuvos Valstybės Tarybos, kaip įsteigtosios valdžios, parlamentinė veikla

Nors, kaip jau buvo nustatyta aukščiau, Lietuvos Valstybės Taryba įgyvendino steigiamąją veiklą, negalima neatsižvelgti į kitą reikšmingą aplinkybę, kuomet Lietuvos Valstybės Taryba pati savarankiškai paleido iš savo rankų svarbiausią demokratinės valstybės funkciją - įstatymų leidybą. 1919 m. sausio 24 d. buvo priimtas Lietuvos Valstybės

laikinosios konstitucijos pamatinių dėsnių papildymo projektas. Šio projekto esmė buvo pritaikyti krizinei padėčiai centrinių valstybės institucijų sistemą, kadangi šioje sistemoje sesijomis dirbanti Valstybės taryba nebuvo pakankamai lanksti ir pritaikyta operatyviai reaguoti į sparčiai kintančią politinę situaciją. Negana to, dėl bolševikų ir lenkų agresijos atsirado sunkumų Lietuvos Valstybės Tarybai susirinkti, kildavo kvorumo problemų. Todėl Tarybos pasėdyje Stasiui Šilingui pasiūlius, suteikti Kabinetui teisę leisti laikinuosius įstatymus, prieštaraujančiųjų nebuvo (Maksimaitis, 2005, p. 77). Konstitucija buvo papildyta VII skyriumi „Ministerių kabineto teisė leisti laikinuosius įstatymus“ 30 straipsniu leidžiančiu Ministrų kabinetui tarp Lietuvos Valstybės Tarybos sesijų pačiam „leisti“ laikinuosius įstatymus (Maksimaitis, 2005, p. 78). Taigi iš esmės vyriausybė gavo teisę leisti laikinuosius įstatymus pertraukų tarp Lietuvos Valstybės Tarybos sesijų metu, dėl ko po 1919 m. balandžio 4 d. iki rudens tarybos posėdžių nebuvo, ir tuomet vietoje Tarybos visus įstatymus išleisdavo vyriausybė (Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai, 1919), kas iš esmės nėra normalus dalykas demokratinėje valstybėje, kadangi neturėtų būti tapatinama įstatymų leidžiamoji ir vykdomoji valdžia. Šiuo atveju Taryba leido *de facto* vyriausybei dirbti parlamentinį darbą. Šiuo pagrindu kyla klausimas, ar pagrįstai buvo priimtas toks Tarybos sprendimas? Gal visgi nereikėjo ir tomis krizės sąlygomis atidavinėti šios funkcijos vyriausybei? Autoriaus manymu, toks sprendimas priimtas būtinojo reikalingumo pagrindu atsižvelgiant į tuometines aplinkybes susijusias su kaimynų agresija Lietuvos atžvilgiu, ir kitą sprendimas kaip alternatyva būtų sunkiai įgyvendinamas.

Grįžtant prie Lietuvos Valstybės Tarybos 1919 m. balandžio 4 d. Pamatinių dėsnių, kaip jau buvo minėta, juose Lietuvos Valstybės Tarybos buvo įtvirtintas atskiras Valstybės kontrolės skyrius, kuriose, be kita ko, buvo įtvirtinta, jog „Valstybės Kontrolė daboja, kad būtų teisėtai ir teisingai dirbamas sprendžiamasis ir vykdomasis darbas pajamų, išlaidų ir valstybės finansų ir kitokios valstybės turto saugojimo srityje“, „Valstybės Kontrolei atsiskaito visos Valstybės ir savivaldybės įstaigos, tos labdarybės įstaigos, kurios gauna pašalpos iš Valstybės, ir tos bendrovės, kurios naudojasi Valstybės kreditu ir garantijomis“. Šioje vietoje išvelgiamas probleminis aspektas, susijęs su Valstybės Kontrolės įsteigimu. Lietuvos Valstybės Taryba, matomai, suprato, kad valstybės biudžetą turėtų prižiūrėti speciali vykdomosios valdžios institucija, tad Pamatiniuose Dėsnuose II įtvirtino aptartą skyrių. Tačiau parlamentinėje demokratinėje valstybėje yra įprasta, kad bendra kontrolė turėtų priklausyti Valstybės Tarybai. Tuo tarpu pagal Pamatinius dėsnius II „Valstybės Kontrolė sudaro atskirą Valstybės valdymo dalį ir nepriklauso nuo Ministerių Kabineto“, o „Valstybės Kontrolierių parenka ir skiria Valstybės Prezidentas“ (Lietuvos Valstybės

Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai, 1919). Šiame kontekste būtų galima kelti klausimą dėl valstybės valdymo formos, tačiau kitas aptariamo skyriaus straipsnis pataiso padėtį: „Valstybės Kontrolierius Valstybės Tarybai ir jos Komisijoms pareikalavus turi duoti žinių ir paaiškinimų“ (Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai, 1919). Vertinant pateiktą nuostatą išvelgiama, kad vis dėlto Valstybės Kontrolės nepriklausomumas nebuvo beribis – ji buvo atskaitinga Lietuvos Valstybės Tarybai, tačiau kertinis akmuo yra tas, jog Lietuvos Valstybės Taryba, pati nesanti pilnaverte steigiamąja valdžia, turėjo savarankiškai pilnai kontroliuoti visus aptariamus procesus, susijusius su valstybės biudžetu.

Martynas Yčas savo prisiminimuose rašė, kad Liepos 13 dieną įtraukiamas į Lietuvos Valstybės Tarybą. Augustinui Voldemarui sudarius Pirmąją Laikinąją Nepriklausomos Lietuvos vyriausybę, M. Yčui pasiūlomos finansų ir susisiekimo ministro pareigos. Svarbiausias jo darbas buvo parūpinti pinigų valstybės išdui. Gavęs iš Valstybės Tarybos 30 000 markių vidaus paskolą, ją lygiomis dalimis paskirstė šešioms kabinetui nariams ministerijoms organizuoti. Nuvykęs į Berlyną, M. Yčas susitarė dėl 100 milijonų markių paskolos. „Tais pinigais, - šios paskolos reikšmę Lietuvai apibūdino M. Yčas, - mūsų valstybės organizavimas įgavo visai realinio pagrindo. Buvo pripirktas ginklų, amunicijos, buvo suorganizuota milicija ir kariuomenė, buvo išvaikyti bolševikai ir bermontininkai, kurie 1919 metų pradžioje buvo užplūdę mūsų kraštą. Iš tų pačių pinigų mes turėjome galimumo suteikti 3 000 000 paskolą latvių Ulmanio vyriausybei ir jie galėjo rimtai imtis savo krašto gynimo nuo tų pačių priešų.“ M. Yčo požiūriu, ši paskola tebuvo vokiečių avansas už jų padarytus nuostolius ir rekvizicijas Lietuvoje, ir tos „paskolos“ grąžinti nereikės (Butkevičius, 2021).

Taip pat iki būsimojo Steigiamojo Seimo lito įvedimo buvo sprendžiamas ir Lietuvos krašto valiutos klausimas. 1919 m. buvo sudaryta sutartis su Vokietija, kurioje Vokietija palaikys ostmarkę lygia vokiečių markei ir keis visus suplyšusius popierinius pinigus naujais ženklais kol Lietuvos vyriausybė išleis savus pinigus. Tačiau tie pinigai keičiami vietoj vokiečių bankų, kurių nebebuvo Lietuvoje, turėjo būti Lietuvos išdinei tarpininkaujant. Senieji rusų pinigai iš pradžių buvo Lietuvos Valstybės Tarybos uždrausti, tačiau kiek vėliau Finansų ministerija galėjo leisti įstaigoms priiminėti caro ir Dūmos rublius (Šapoka, 2016, p. 591)

Kas liečia kito Lietuvos Valstybės Tarybos veiklos lauko – sutarčių ratifikavimo – šis aspektas buvo pakankamai komplikotas, kadangi nagrinėjamu laikotarpiu Lietuva kaip valstybė egzistavo nepripažinta kitų šalių išskyrus Vokietiją ir Rusiją. Vokietija pripažino Lietuvą 1917 m. gruodžio 11 d. deklaracijos pagrindu, bet ne 1918 m. vasario 16 d.

Nepriklausomybės akto pagrindu. Lietuvos Valstybės Taryba siekė palengvinti krašto gyventojų padėtį. 1917 m. spalio 20 d. Vokietijos kancleriui ir administracijai Lietuvoje buvo pasiūstas „didžiųjų Lietuvos vargų“ memorandumas, kuriame buvo išdėstytos negerovės rekvizicijų, švietimo, santykių su žmonėmis, miškų eksploatacijos, banditizmo, mokesčių, priverstinių darbų klausimai. Reikalauta, kad kancleris suteiktų Lietuvos Tarybai teisę siūlyti būdus, kaip įveikti negeroves, galimybės tiesiogiai susisiekti su Vokietijos vyriausybe bei lietuvių organizacijomis užsienyje. Vokiečių reakcijos į memorandumą nesulaukta. Tuomet Lietuvos Valstybės Taryba ėmėsi žygių savo autoritetui sustiprinti. 1917 m. spalio 18–20 d. Stokholmo lietuvių konferencijoje Lietuvos Taryba buvo pripažinta aukščiausia ir teisėta lietuvių tautos politine institucija, kuriai pavesta vadovauti valstybės atkūrimui. 1917 m. lapkričio 2–10 d. Berno-Lozanos lietuvių konferencijoje jos dalyviai pasisakė už nepriklausomybę, dauguma balsavo už konstitucinę monarchiją. Lapkričio viduryje Lietuvos Tarybos prezidiumo delegacija Berlyne susitiko su generolu E. Liudendorfu, tačiau karinės vadovybės siūlymas skirti Lietuvos Tarybai tik okupacinės valdžios pagalbininkės vaidmenį lietuvių netenkino. Vis dėlto, lapkričio 29 d., vadovaudamasis taikos su Rusija sumetimais ir išreikšdamas Vokietijos nuosaikių parlamentarų valią, naujas kancleris G. Hertlingas Lietuvai pripažino apsisprendimo teisę. Gruodžio 1 d. Lietuvos Tarybos delegacija buvo priimta Vokietijos užsienio reikalų žinyboje, su jos darbuotojais sudaryta pirma sutartis. Lietuvos Valstybės Taryba galėjo skelbti nepriklausomybės atkūrimą, tačiau įsipareigojo sudaryti su Vokietija karinę bei komunikacijos konvencijas ir išlaikyti bendras muitų bei pinigų sistemas. Lietuvos Valstybės Taryba iškėlė tokias sąlygas: Vokietija turėtų pripažinti Lietuvą iki Taikos konferencijos, o sprendimus dėl valstybės formos, sienų ir ryšių su Vokietija turėtų patvirtinti Steigiamasis Seimas. Gruodžio 10 d. Lietuvos Tarybos delegacijai, pakviestai į Kauną, karinės vadovybės būstinę, vokiečiai pareiškė, jog gruodžio 1 d. susitarimas netenkina karinės vadovybės. Jų naujai pasiūlytoje formuluotėje buvo akcentuojama ne Lietuvos nepriklausomybė, o tik jos atpalaidavimas nuo buvusių valstybinių ryšių su kitomis valstybėmis; neminimas Vilnius kaip sostinė; nenumatytas Steigiamojo Seimo vaidmuo Lietuvos santykiuose su kitomis valstybėmis. Tokios nuostatos netenkino Lietuvos Valstybės Tarybos, tačiau, negalėdama pasipriešinti, Lietuvos Tarybos delegacija grįžo į Vilnių su nauju projektu. Nors posėdyje kilo aštrių ginčų, 1917 m. gruodžio 11 d. Lietuvos Tarybos nariai pasirašė dviejų dalių pareiškimą. Pirmoje dalyje, remiantis Vilniaus Konferencijos nutarimu, buvo skelbiama Lietuvos nepriklausomybė su sostine Vilniuje ir atsipalaidavimas nuo visų buvusių valstybinių ryšių. Antroje dalyje Lietuvos

Taryba prašė Vokietijos apsaugos ir pagalbos bei stojo už amžiną ir tvirtą Lietuvos valstybės sąjungą su Vokietijos valstybe (Gruodžio 11 d. deklaracija, 2023).

Visgi, pripažinimas neapsiėjo ir be tam tikrų kliūčių. Po Nepriklausomybės akto paskelbimo, 1918 m. vasario 21 d. iš Vokietijos gaunama telegrama, kurioje Kancleris Georgas Von Hertlingas liepia informuoti Lietuvos Valstybės Tarybos pirmininką apie savo poziciją Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo klausimu. Telegramoje nurodoma, kad „<...> Kaizerinė vyriausybė pasirengusi Lietuvos Tarybos 1917 m. gruodžio 11-osios deklaracijos pagrindu pripažinti Lietuvą kaip savarankišką valstybę <...>“ tačiau „<...> Priimdama 1918 m. vasario 16-osios Nutarimą, Lietuvos Taryba pakirto pagrindus tokiems kaizerio vyriausybės veiksams. Šiomis pakitusiomis sąlygomis nesą galimybės išreikšti Lietuvos Valstybės pripažinimą <...>“ Šiuo raštu pateikiamas Vokietijos institucijų ryžtas grąžinti Lietuvos Tarybą prie deklaracijos nuostatų, formuojant kaip sąlygą, pagal kurią Vokietija pripažins Lietuvą, nurodant į to meto bei ateities Vokietijos interesus ir būsimos geros kaimynystės sąlygas (Mažylis, Zozaitė, 2022, p. 23).

1920 m. liepos 12 d. buvo pasirašyta taikos sutartis su Sovietų Rusija, šia sutartimi buvo deklaruotas Lietuvos atsiskyrimas nuo Rusijos: pripažinta Lietuvos nepriklausomybė, nustatyta Lietuvos ir Rusijos valstybių siena; Lietuvai priskirtas Vilnius, Gardinas ir visa buvusi Suvalkų gubernija. Šalys įsipareigojo neleisti savo teritorijoje veikti priešiškomis kitai pusei jėgoms. Numatytas nuolatinis Lietuvos neutralitetas. Sudaryta galimybė grįžti iš Rusijos Lietuvos karo pabėgėliams (iš viso grįžo apie 200 000 žmonių), abiejų šalių piliečiams buvo skelbiama amnestija. Rusija įsipareigojo grąžinti Lietuvai per I pasaulinį karą 1914–1917 išvežtą turtą (su išlyga, kad juo disponuoja arba disponuos Rusijos vyriausybė). Abi šalys įsipareigojo ratifikavus sutartį užmegzti diplomatinius santykius, sudaryti konsulines konvencijas, pradėti derybas dėl prekybos ir tranzito sutarčių. Lietuvos valstybei palyginti palankią sutartį komplikavo tuo metu vykęs Lenkijos–Sovietų Rusijos karas bei neteisiniai bolševikų režimo Rusijoje veiksmai. Faktiškai Rusija sutartį su Lietuva pasirašė norėdama ja pasinaudoti per karą su Lenkija (Visuotinė lietuvių enciklopedija, 2023). 1920 m. liepos pradžioje Sovietų Rusijos kariuomenei artėjant prie Lenkijos ir Lietuvos, Antantės valstybės Spa konferencijoje priėmė kolektyvinį konflikto regione sprendimo projektą. Lietuvai Spa projektas reiškė tarptautinį pripažinimo su Vilniumi perspektyvą. Sovietų Rusijai tarptautinis pripažinimas taip pat buvo svarbus. Sovietų Rusijai padarius nuolaidų dėl lietuvių reikalaujamų teritorijų ir ekonominių atsiskaitymų, Lietuvos delegacija sutiko su Rusijos Sovietų Federacine Socialistine Respublika pasirašyti dvišalę taikos sutartį. Pagal spa konferencijos dvišalę taikos sutartį 2 straipsnio priedą – Sovietų Rusijos kariuomenei buvo suteikta teisė naudotis dalimi Lietuvos teritorijos per

karą su Lenkija (Lietuvos taikos sutartis su Rusija, 1920). Nors Lietuvos Valstybės Tarybos įgaliojimai nutrūko 1920 m. gegužės 15 d., sutartis su Sovietų Rusija buvo ratifikuota 1920 m. liepos 12 d., be jos parlamentinės veiklos nebūtų apskritai įmanoma tokia sutartis. Visos kitos valstybės nesudarinėjo sutarčių tuo momentu, funkcija buvo numatyta bet ji nebuvo realiai aktuali. Kai prasidėjo darbai ir valstybė buvo pripažinta ir kai atsirado tos sutartys jau veikė Steigiamasis seimas ir toji funkcija atiteko jam.

3.3. Lietuvos Valstybės Tarybos veiklos dvilypumo problematika

Išanalizavus Lietuvos Valstybės Tarybos veiklą, kuri atitiko tiek steigiamajai valdžiai priskirtinas kompetencijas, tiek ir įsteigtajai valdžiai būdingas funkcijas, pastebėtina, jog šios dvi valdžios iš esmės negali būti apjungiamos, taigi Lietuvos Valstybės Tarybos pavyzdys yra unikalus.

Visų pirma, kaip jau buvo nustatyta, Lietuvos Valstybės Taryba veikė Nepriklausomybės akto, kuriame buvo pabrėžtas aiškus vektorius, nukreiptas į demokratiją, pagrindu. Be to, konstitucionalistas Vaidotas Vaičaitis yra pabrėžęs: „Be Valstybės Tarybos, kuriai 1918 m. Pamatiniai dėsniai suteikė laikinojo parlamento statusą <...>“ (Vaičaitis, 2016, p. 179). Tačiau žvelgiant į Lietuvos Valstybės Tarybos išrinkimo procesą, kyla klausimas dėl atitikimo demokratiškumą ir parlamentarizmą, kadangi Lietuvos Valstybės Tarybos nariai buvo išrinkti ne tiesiogiai lietuvių tautos, bet susirinkusiųjų 1917 m. rugsėjo 18-22 d. į Vilniaus konferenciją asmenų. Apie tai rašė J. Machovenko: „pabrėžtina, kad abiejuose Pamatiniuose dėsniuose nėra tokių būtinų parlamentarizmo elementų kaip parlamentarų imunitetas, laisvas mandatas ir jų profesionalumo bei atlyginimo už jų darbą parlamente. Visa tai plaukia iš to fakto, kad Valstybės tarybą išrinko ne tauta (rinkėjų korpusas), bet Lietuvių Vilniaus konferencija iš savo dalyvių, o toliau ji pati kooptavo naujus narius“ (Machovenko, 2022, 100). Pastebėtina, kad reikšmingų parlamentarizmo atžvilgiu aspektų nebuvimas kelia pagrįstų abejonių dėl atitinkamos valstybinės formos bei valstybinės valdžios institucijų sąrangos.

Kitas aspektas, kurį svarbu paminėti parlamentarizmo kontekste, yra susijęs su Lietuvos Valstybės Tarybos laikinumu. Pagal analizuotą Nepriklausomybės aktą bei Pamatinius Dėsnius I ir II išvelgiamas Lietuvos Valstybės Tarybos laikinumas, kurį pabrėžia M. Maksimaitis: „Apie Tarybą Laikinojoje konstitucijoje buvo kalbama kaip apie permanentinę instituciją, jos įgaliojimų trukmė ir galimybė ją paleisti anksčiau, iki Steigiamajam seimui susirenkant, nebuvo numatyta“ (Maksimaitis, 2011, p. 190), kvestionuoja minėtą aukščiau laikinojo palamento statusą, kadangi, anot J. Machovenko,

„Pripažinkime, tai nėra būdinga parlamentui, kurį varžo kadencija ir galimybė paleisti jį pirma laiko“ (Machovenko, 2022, p. 100). Atkreiptinas dėmesys, kad iš tikrųjų Pamatiniuose dėsniuose I nuostata, kurioje apibrėžtos Lietuvos Valstybės Tarybos funkcijos, numato, jog „<...> Taryba svarsto ir sprendžia laikinuosius įstatymus <...>“, taip pat laikinumas skirtingais aspektais pabrėžiamas daugelyje kitų nuostatų (Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai, 1918), tuo tarpu išvelgiama, kad Pamatiniuose dėsniuose II jau atsiranda nuolatinio pobūdžio įstatymo vizija: „Valstybės Taryba svarsto ir sprendžia įstatymus ir sutartis su kitomis valstybėmis“ (Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai, 1919). V. Vaičaitis aiškina šią aplinkybę tuo, kad „Siekis visur pabrėžti laikinąjį valdžios pobūdį galėjo suklaidinti visuomenę dėl pačios valstybės ir jos valdžios statuso, nes galėjo susidaryti įspūdis, kad ir pati viešoji valdžia ir (ar) valstybė *per se* yra laikinas fenomenas“ (Vaičaitis, 2016, p. 177). Minėtos išvalgos pagrindu darytina išvada, jog valdžios laikinumo apibrėžimas buvo pakeistas, siekiant išvengti galimų nesusipratimų.

Atkreiptinas dėmesys į J. Machovenko pastebėjimą, jog Lietuvos Taryba „buvo parlamento pakaitalas, literatūroje dar vadinama *kvazi-* arba *paraparlamentu*. Pagal 1918 m. lapkričio 2 d. ir 1919 m. balandžio 4 d. Pamatinius dėsnius, ji iš tiesų vykdo modernaus parlamento klasikines funkcijas: įstatymų leidyba ir tarptautinių sutarčių ratifikavimas, vykdomosios valdžios parlamentinė kontrolė, valstybės institucijų steigimas ir jų vadovų skyrimas ir atleidimas, biudžeto tvirtinimas ir jo vykdymo priežiūra (pastaroji funkcija *expressis verbis* išvardyta tik 1919 m. balandžio 4 d. Pamatiniuose dėsniuose)“ (Machovenko, 2022, p. 99). Tačiau formaliai žiūrint išvelgiama, jog Lietuvos Valstybės Taryba išvis nėra laikytina valstybine institucija – ją išrinko susirinkusieji Vilniaus konferencijoje žmonės, kuriems rūpėjo Lietuvos ateitis, tačiau jie neturėjo jokių įgaliojimų, mandatų, kaip tai yra įprasta demokratinių valstybių rinkimuose. Šiuo pagrindu akivaizdu, kad jų sprendimas neturėjo įstatymų galios. Reali padėtis buvo kitokia atsižvelgiant į tai, kad visgi Lietuvos Taryba faktiškai veikė, kaip buvo išanalizuota šiame darbe – ji iš tikrųjų pradėjo valstybės atkūrimo veiklą, suteikė sau konkretų statusą bei pasivadino Lietuvos Valstybės Taryba. Taigi, praktiškai požiūris į Lietuvos Valstybės Tarybą buvo kaip į valstybinę instituciją.

Tačiau šiuo požiūriu išvelgiamas dar vienas reikšmingas problemiškas aspektas, kuriam atskleisti paminėtinas kooptacijos terminas, apibrėžiamas kaip tam tikro renkamojo organo sudėties papildymas nauju nariu be papildomų rinkimų rengimo, savarankišku sprendimu atitinkamo organo (Евгеньева, 1999). Vertinant pateiktą sampratą akivaizdu, kad Lietuvoje tuo metu buvo įtvirtinta kooptavimo sistema. Atsižvelgiant į tai, jog Lietuva

buvo siejama su parlamentarizmu, akivaizdu, jog kooptavimo joje šiuo atveju būti neturėjo, kadangi tai nėra suderinama pagal požymius. Tačiau vertinant Lietuvos Valstybės Tarybos vykdytas funkcijas, pastebima, kad jai buvo būdinga parlamentinė veikla.

Įvertinus minėtus probleminius aspektus darytina išvada, kad Lietuvos Valstybės Tarybai buvo būdingas dvilypumas, tačiau tai nereiškė, jog minėtas valdymo organas savyje apjungė abi pilnavertes galias – steigiamąją ir įsteigtąją – tačiau, priešingai, dėl savo pobūdžio ji negalėjo būti apibrėžta visiškai nei viena linkme, nei kita.

IŠVADOS

1. Nustačius valdžios reikšmę valstybei besiformuojant ir gyvuojant bei atsižvelgus į M. Romerio pateiktą principų, sudarančių klasikinę demokratinę valdžios konstrukciją, skirstymą, buvo išanalizuotas santykis tarp steigiamosios ir įsteigtosios valdžios. Minėtu pagrindu buvo nustatyta, kad valdžia yra skirstoma į steigiamąją ir įsteigtąją, o juos jungia rašytoji konstitucija, kuri yra priimama steigiamosios valdžios ir kurios pagrindu paskui veikia įsteigtoji valdžia. Dėl šios pabrėžtinai nuolatinis steigiamosios valdžios veiklos pobūdis, kurį labai taikliai apibūdino M. Romeris.

Be kita ko, analizuojant steigiamosios ir įsteigtosios valdžios skirtumus, buvo nustatyta, kad steigiamajai valdžiai yra būdingas suverenumas, kadangi aptariama valdžia nustato pačią valstybę ir jos konstituciją. Kas liečia įsteigtosios valdžios, išvelgiama, jog ji iš esmės atitinka vykdomąją valdžią arba parlamento kategoriją.

Įvertinus minėtus aspektus buvo prieita prie išvados, kad steigiamoji ir įsteigtoji valdžia iš esmės skiriasi valdžios apimtimi ir pobūdžiu, kadangi steigiamoji valdžia dažniausiai apibūdinama kaip neturinti galios, didesnės už save, tuo tarpu įsteigtosios valdžios veiklą reguliuoja steigiamosios valdžios konstitucija.

2. Siekiant atskleisti 1918-1920 m. Lietuvos valstybingumą, buvo išanalizuoti trys pagrindiniai valstybės elementai – tauta, teritorija ir valdžia – kuriems ypatingą dėmesį skyrė ne vienas autorius, tačiau šiame rašto darbe buvo akcentuoti M. Romerio pateikiami minėtų valstybės elementų apibūdinimai. Ypatingas dėmesys trijų valstybių elementų analizei buvo skiriamas ne veltui: tik šaliai atitinkant visumą minėtų elementų, ji gali būti pripažinta valstybe.

Taigi, išanalizavus pirmojo, esminio elemento – tautos – turinį, buvo nustatyta, kad M. Romeris skirsto tautos sampratą į dvi kategorijas: tautą „*natio*“ ir tautą „*populus*“. Pirma iš jų turi didesnę reikšmę valstybei, kadangi ji apibūdina tautinį identitetą, kurį išsaugo žmonės, nepriklausomai nuo to, kur jie gyvena. Tuo tarpu elementui „*populus*“, kad turėtų svarią reikšmę, reikia kitos kategorijos – teritorijos. Pastaroji, savo ruožtu, taip pat buvo labai svarbi M. Romeriui, kadangi be teritorijos, akivaizdu, jog neįmanoma įkurti valstybės. Žydų ir romų tautų pavyzdžiu buvo padaryta išvalga, kad tautai istoriškai išsaugojant savo identitetą, tuo atveju, jeigu dėl tam tikrų priežasčių ji praranda savo žemes, tauta išsaugoja savo ryšį su konkrečia teritorija ir tai turi įtakos atkuriant savo valstybingumą. Kalbant apie trečią elementą – valdžią – buvo nustatyta, kad reikšmingiausias

aspektas jos atžvilgiu yra suverenitetas. Pastarasis, savo ruožtu, gali būti monarcho arba tautos rankose ir nuo to priklauso, kokia valstybės valdymo forma bus nustatyta konkrečioje šalyje. Be to, buvo nustatyta, jog ryškiausias bruožas valdžios elemento pasireiškimo valstybėje – valdžios institucijų įsteigimas.

Įvertinus Lietuvą aptartų valstybės elementų kontekste, buvo nustatyta, kad 1918-1920 m. Lietuva atitiko visumą trijų valstybės elementų. Nors žvelgiant į Lietuvos istorinę praeitį nėra viskas vienareikšmiška, aiškumo suteikia 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės aktas, kuriame Lietuvos Taryba aiškiai išdėstė siekius besiformavusios tuo metu Lietuvos – atkurti savo etnografines sienas su sostine Vilniumi, nutraukiant valstybinius ryšius su kitomis valstybėmis ir tautomis, kurie buvo prieš tai. Grįžtant prie valdžios elemento, buvo nustatyta, kad 1918-1920 m. Lietuvai atkuriant savo valstybingumą, teismai buvo pirma institucija, nuo kurios buvo pradėtas valstybės tvarkymas. Atsižvelgiant į tai, kad teismų, kaip valdžios buvimo patvirtinimo, reikšmė aptariamam laikotarpiu buvo itin svarbi, akivaizdu, kad Lietuva atitiko valdžios elementą, tiek ir aptartus aukščiau du elementus.

3. Išnagrinėjus Lietuvos Valstybės Tarybos reikšmę 1918-1920 m. laikotarpiu, buvo nustatyta, kad aptariamasis valdžios organas buvo itin svarbus Lietuvai tuo metu dėl sudėtingų politinių aplinkybių bei valstybei iškeltų uždavinių. Taip pat buvo pastebėtas Lietuvos Valstybės Tarybos vykdytos veiklos nevienareikšmiškumas.

Analizuojant Lietuvos Valstybės Tarybos veiklą, kaip steigiamosios valdžios, buvo nustatyta, kad priimdama 1918 m. lapkričio 2 d. ir 1919 m. balandžio 4 d. Laikinosios Konstitucijos Pamatinius Dėsnius, kiekvienas iš kurių laikytinas atskiru konstituciniu aktu, Lietuvos Valstybės Taryba vykdė būtent steigiamąją veiklą. Tačiau kadangi dėl savo pobūdžio Lietuvos Valstybės Taryba oficialiai negalėjo nustatyti Lietuvos valdymo formos, ji tik faktiškai įtvirtino demokratinę respubliką ir unitarinę teritorijos sąrangą. Oficialiai šis klausimas buvo paliktas spręsti Steigiamajam Seimui, kurį išrinkus, Lietuvos Valstybės Tarybos veikla turėjo būti nutraukta. Šios aplinkybės pagrindu buvo prieita prie išvados, kad Lietuvos Valstybės Taryba visgi nebuvo steigiamąja valdžia tikrąja to žodžio prasme.

Išnagrinėjus Lietuvos Valstybės Tarybos, kaip įsteigtosios valdžios, parlamentines funkcijas, buvo pastebėta, kad ji neatitiko valdžių padalijimo principo. Svarbios parlamentinės funkcijos buvo deleguotos Vyriausybei, pavyzdžiui, prerogatyva leisti laikinuosius įstatymus tarp Lietuvos Valstybės

Tarybos sesijų ar pertraukų metu. Šiuo pagrindu buvo prieita prie išvados, kad Lietuvos Valstybės Taryba negali būti vertinama ir kaip įsteigtoji valdžia.

Darbe buvo iškelti probleminiai aspektai, susiję su Lietuvos Valstybės Tarybos narių išrinkimu, kuris iš esmės rėmėsi kooptavimo sistema ir tuo prieštaravo demokratijos ir parlamentarizmo esmei. Neatitiko nurodytų aspektų ir nustatytas Lietuvos Valstybės Tarybos laikinumas, neturint galimybės jo paleisti iki kol Steigiamasis Seimas nebus sušauktas. Galiausiai buvo prieita prie išvados, kad Lietuvos Valstybės Taryba formaliai nėra laikytina valstybine institucija – tokį statusą ji įgijo tik faktiškai. Įvertinus Lietuvos Valstybės Tarybos vykdytą veiklą, buvo pastebėta, jog *de facto* jai buvo būdingas dvilypumas, kadangi ji atliko funkcijas, būdingas tiek steigiamajai valdžiai, tiek įsteigtajai, tačiau *de jure* Lietuvos Valstybės Taryba nėra laikytina nei pirmąja, nei antrąja.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.
2. Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai (1918). „*Lietuvos aidas*“, 130(178).
3. Lietuvos Taikos Sutartis su Rusija (1920). *Vyriausybės žinios*, 53-509.
4. Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos Pamatiniai dėsniai (1919). *LVŽ*, 6-24.

Specialioji literatūra

5. Andriulis, V., Mockevičius, R. ir Valeckaitė, V. (1996). Lietuvos valstybės teisės aktai (1918.II.16-1940.VI.15). Vilnius: Teisės institutas.
6. Aristotelis (1997). *Politika*. Vertė M. Strockis. Vilnius: Margi raštai.
7. Bardach, J. (2001). *Konstytucja 3 maja 1791*. Warszawa: KANCELARIA SEJMU.
8. Bauža, Č., Setkauskis, P. (2002). *Lietuvos valstybingumas XX amžiuje. Atkūrimas ir tęstinumas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
9. Buckler, S. (2012). *Hannah Arendt and political theory. Challenging the Tradition*. Edinburgh: University Press.
10. Butvilavičius, D. (2009). Stegiamosios ir įsteigtosios valdžių konstitucinė skirtis. *SOCIALINIŲ MOKSLŲ STUDIJOS*, 2(2), 80-99.
11. Čepėnas, P. (1986). *Naujųjų laikų Lietuvos istorija. II tomas*. Vilnius: Dr. Kazio Griniaus fondas.
12. Daugirdaitė-Sruogienė, V. (1990). *Lietuvos istorija*. Vilnius: „Vyturys“.
13. Diugi, L. (1908). *Konstitucionnoe pravo. Obshchaia teoriia gosudarstva*. Vertė V. Krasnokutskii, B. Syromiatnikov ir A. Iashchenko. Maskva: Tovarishchestvo I. D. Sytina i Ko.
14. Dmitriev, I. (2005). *Problemy teorii gosudarstva i prava: Uchebnik*. Maskva: EKSMO
15. Eidintas, A., Lopata, R. (2020). *Valstybės atkūrimo istorijos*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
16. Ellinek, G. (1900). *Obshchee uchenie o gosudarstve*. Maskva: Litres.
17. Esmein, A. (1932). *Konstitucinės teisės principai. I dalis. I tomas*. Kaunas: Teisininkų draugijos leidinys.

18. Isaev, B. (2007). „*Geopolitika*“: *Khrestomatiia*. Sankt Peterburgas: Izdatelskii dom „Piter“.
19. Ivanauskaitė, K. (2003). M. Romeris apie teritoriją kaip apie valstybės elementą. *Teisinės minties šventė-2003: konferencijų medžiaga*, 286-290.
20. Yčas, M. (1991). *Atsiminimai. Nepriklausomybės keliais*. Kaunas: Jono ir Martyno Yčų knygų fondas.
21. Kelsen, H. (2002). *Pure Theory of Law*. New Jersey: The Lawbook Exchange.
22. Kiaupa, Z. (2004). *Lietuvos valstybės istorija*. Vilnius: Baltos lankos.
23. Leonas, P. (1995). *Teisės filosofijos istorija*. Vilnius: Mintis.
24. Likhachev, K. (2012). Uchreditelnaia vlast: poniatie, vidy i sovremennoe voploshchenie. *Iuridicheskie nauki. Aktualnye problemy konstitucionnogo prava*, 10, 48-50 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://cyberleninka.ru/article/n/uchreditelnaya-vlast-ponyatie-vidy-i-sovremennoe-voploschenie/viewer?fbclid=IwAR2AUZ9b_CEDpwUNYGWuPeCW_iuUf1OdO5zRXaPTNizoE-GvuQcZSuI5fvo [žiūrėta 2023 m. sausio 31 d.]. Smith A.D. (1994). *Nacionalizmas XX amžiuje*. Vertė A. Degutis. Vilnius: Pradai,
25. Machiavelli, N. (2018). *Valdovas*. Vertė Petras Račius. Vilnius: VAGA.
26. Machovenko, J. (2017) 1918 m. lapkričio 2 d. ir 1919 m. balandžio 4 d. Lietuvos konstituciniai aktai – dvi atskiros konstitucijos ar dvi to paties konstitucinio akto redakcijos? *Teisė*, 104, 37-51.
27. Machovenko, J., Valančienė, D. (2022). Valstybės politinis režimas pagal 1918–1919 m. Lietuvos konstitucinius aktus. *Teisė*, 122, p. 94-103.
28. Maksimaitis, M. (2005). *Lietuvos Valstybės konstitucijų istorija (XX a. pirmoji pusė)*. Monografija. Vilnius: Justitia, Romeris, M. (1995). *Valstybė ir jos konstitucinė teisė. Pirma dalis. Valstybė*. I tomas. Vilnius: Pradai.
29. Maksimaitis, M. (2009). Apie dvilypę Valstybės Tarybos Prezidiumo padėtį 1918 m. Lietuvos Laikinojoje Konstitucijoje. *JURISPRUDENCIJA*, 2(116), p. 9-21.
30. Maksimaitis, M. (2011). *Mažoji Konstituantas. Lietuvos Taryba atkuriant valstybingumą*. Vilnius: Justitia.
31. Mažylis, L., Zozaitė, R. (2022). *Lietuvos valstybės atkūrimo procesas. 1918 m. vasaris-kovas. Dokumentų rinkinys*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
32. Novagrockienė, J. (2001). *Politikos mokslo pagrindai: paskaitų konspektai*. Vilnius: Vilniaus Universiteto Leidykla.

33. Petrazhitskii, L. (2000). *Teoriia prava i gosudarstva v sviazi s teoriei nravstvennosti*. Maskva: Lan.
34. Platonas (1981). *Valstybė*. Vertė: J. Dumčius. Vilnius: Mintis.
35. Romeris, M. (1931). *Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto teisių fakulteto leidinys.
36. Romeris, M. (1935). *Valstybė ir jos konstitucinė teisė. I dalis. Valstybė*. II tomas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto leidinys.
37. Romeris, M. (1939). *Valstybė ir jos konstitucinė teisė. II dalis. Konstitucinės institucijos. Suverenitetas*. I tomas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto leidinys.
38. Rudokas, J. (2014). *Tas kelias į Vilnių...* Vilnius: Gairės.
39. Russo, Z. (1998). *Ob obshchestvennom dogovore, ili principy politicheskogo prava*. Vertė A. Khaiutin. Maskva: KANON-PRESS-TS-KUCHKOVO POLE.
40. Ruželytė, O. (1997). *Nacionalinių junginių koncepcija. Mykolo Romerio mokslas apie valstybę*. Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas.
41. Sliesoriūnas, G. (2015). *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė XVI a. pabaigoje – XVIII a. pradžioje (1588-1733 metais)*. Lietuvos istorija, VI tomas. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.
42. Šapoka, A. (2016). *Lietuvos istorija*. Vilnius: Diemedžio leidykla.
43. Vaičaitis, V. ir kt. (2016). *Lietuvos konstitucionalizmo istorija. (Istorinė Lietuvos Konstitucija). 1387 m. – 1566 m. – 1791 m. – 1918 m. – 1990 m.* Monografija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Kiti šaltiniai

44. Butkevičius, A. (2021). Archyvas: Martynas Yčas: politikas, publicistas, redaktorius, leidėjas, pasiaukojęs tėvynės gerovei. „Lietuvos žurnalistų sąjunga“, [blogas] 2021 m. sausio 11 d. Prieiga per internetą: http://www.lzs.lt/lt/naujienos/zurnalistikos_istorija/martynas_ycas_politikas_publicistas_redaktorius_leidejas_pasiaukojes_tevynes_gerovei.html?fbclid=IwAR1EYDtHOENbbjZsEkWGSSTVAHp915PNbmI3yuWs-qFqsYmE45YiIDRG2bU [žiūrėta 2023 m. balandžio 23 d.].
45. Evgeneva, A. (1999). Slovar russkogo iazyka. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://kartaslov.ru/значение-слова/кооптация> [žiūrėta 2023 m. balandžio 25].

46. Jankauskas, A. ir kt. (2007). *Politikos mokslų enciklopedinis žodynas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
47. Lietuvos Respublikos Seimas. *Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarai*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=35532&p_k=1&fbclid=IwAR0Q3cVUH1JET2LLIFV4Zh6_y4bXrqtT2p59Fi2VDwNV3bX5vD1hWRaU8uY [žiūrėta 2023 m. kovo 8 d.].
48. Lietuvos Respublikos Seimas. Moderniojo parlamentarizmo ištakos: bendroji apžvalga. [interaktyvus] Prieiga per internetą: https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=35529&p_k=1 [žiūrėta 2023 m. balandžio 18 d.].
49. Lietuvos teismai. *Kaip kalbėta tarpukario teismuose?* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.teismai.lt/lt/naujienos/teismu-sistemos-naujienos/kaip-kalbeta-tarpukario-teismuose/10215?fbclid=IwAR0377614gJ0HUtxanX8dfqgbfn9gTfFpuc8CyRd0xJ5GXZk9vJ3v_JcHM [žiūrėta 2023 m. balandžio 7 d.].
50. Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. *Visuotinė lietuvių kalbos enciklopedija* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/demokratija/> [žiūrėta 2023 m. vasario 28 d.].
51. Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. *Visuotinė lietuvių kalbos enciklopedija* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/federacija/> [žiūrėta 2023 m. vasario 28 d.].
52. Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. *Visuotinė lietuvių kalbos enciklopedija* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/konstitucine-monarchija/> [žiūrėta 2023 m. vasario 28 d.].
53. Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. *Visuotinė lietuvių kalbos enciklopedija* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/valstybe/> [žiūrėta 2023 m. vasario 4 d.].
54. Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. *Visuotinė lietuvių kalbos enciklopedija* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/valstybes-teritorija/> [žiūrėta 2023 m. kovo 13 d.].
55. Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. *Visuotinė lietuvių kalbos enciklopedija* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/unitarizmas/> [žiūrėta 2023 m. balandžio 6 d.].

56. Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. Visuotinė lietuvių kalbos enciklopedija [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/liuovos-sovietu-rusijos-taika/?fbclid=IwAR0Ir6aPRsq-TdexogouF5d8bbC04-aT6pzdrplXLhOvi0CIPFRptqf-9SI> [žiūrėta 2023 m. balandžio 23 d.].
57. Šaltiniai.info. *Trečiasis Lietuvos Statutas*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://www.saltiniai.info/files/literatura/LD00/Trečiasis_Lietuvos_Statutas.LD3301.pdf [žiūrėta 2023 m. balandžio 22 d.].
58. Vasario 16-osios Lietuva: nepriklausomos valstybės atkūrimas dokumentuose. *Gruodžio 11 d. deklaracija* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://web1.mab.lt/2018-01/gruodzio-11-d-deklaracija/> [žiūrėta 2023 m. balandžio 23 d.].
59. Žodynas.lt. [interaktyvus]. Prieiga per internetą <https://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/s/suverenus> [žiūrėta 2023 m. vasario 2 d.].

SANTRAUKA

Lietuvos Valstybės Taryba kaip steigiamosios ir įsteigtosios valdžios institucija

Artiom Reznik

Šiame magistro darbe buvo nustatytas steigiamosios ir įsteigtosios valdžios turinys: steigiamoji valdžia sprendžia svarbiausius valstybingumo atžvilgiu klausimus – nustato pačią valstybę ir priima konstituciją. Įgyvendinusi nurodytas užduotis, ji perduoda valdymo vadžias įsteigtajai valdžiai, kad pastaroji įgyvendintų konstitucijoje įtvirtintas nuostatas, iš esmės atlikdama parlamentines funkcijas: leistų įstatymus, ratifikuotų sutartis su kitomis valstybėmis etc.

Ištyrus tris klasikinius valstybės elementus – tautos, teritorijos ir valdžios – buvo nustatyta, kad valstybė laikoma įkurta tik atitinkdama visumą visų trijų nurodytų elementų. Šiame kontekste įvertinus 1918-1920 m. Lietuvos valstybingumą, buvo nustatyta, jog, tuometinė Lietuva laikytina legitimia valstybe, kadangi išanalizavus Lietuvą kiekvieno iš nurodytų elementų atžvilgiu, buvo įžvelgta, jog Lietuva atitiko kiekvieną elementą.

Taip pat buvo išanalizuota Lietuvos Valstybės Tarybos reikšmė Lietuvai aktualiu laikotarpiu, ištyrus minėtos valdžios institucijos veiklą, kaip steigiamosios valdžios, bei įgyvendintas funkcijas, kaip įsteigtosios valdžios. Šiuo pagrindu buvo atskleista Lietuvos Valstybės Tarybos veiklos dvilypumo problematika ir buvo konstatuota, kad Lietuvos Valstybės Taryba formaliai negalėjo būti laikoma valdžios institucija, tačiau faktiškai ji vykdė veiklą, būdingą kiek steigiamajai, tiek ir įsteigtajai valdžiai. Šiuo pagrindu buvo prieita prie išvados, kad Lietuvos Valstybės Tarybai buvo būdingas faktinis dvilypumas: praktiškai ji veikė ir kaip steigiamoji, ir kaip įsteigtoji valdžia, tuo tarpu formaliai ji nelaikytina nei pirmąja, nei antrąja.

SUMMARY

State Council of Lithuania as the Founding and Established Government Institution

Artiom Reznik

In this master's thesis, the content of the founding and established government was determined: the founding government decides the most important issues in terms of statehood - it establishes the state itself and adopts the constitution. After fulfilling the specified tasks, it hands over the reins of management to the established government, so that the latter implements the provisions enshrined in the constitution, essentially performing parliamentary functions: passing laws, ratifying treaties with other states, etc.

After studying the three classical elements of the state - people, territories and government - it was found that the state is considered to be established only if it meets the totality of all three specified elements. In this context, after evaluating 1918-1920 Lithuania's statehood, it was determined that Lithuania at that time should be considered a legitimate state, because after analyzing Lithuania in relation to each of the specified elements, it was seen that Lithuania met each element.

The significance of the Council of Lithuania for Lithuania in the current period was also analyzed, after studying the activities of the above-mentioned government institution as the founding authority, as well as the implemented functions as the established authority. On this basis, the problem of the duality of the activities of the Council of Lithuania was revealed and it was established that the Council of Lithuania could not formally be considered a government institution, but in fact it carried out activities typical of both the founding and established authorities. On this basis, it was concluded that the Council of Lithuania was characterized by actual duality: in practice, it acted as both the founding and the established government, while formally it cannot be considered as either the first or the second.